

The Existential Discourse System in Tolstoy's *Father Sergius**

Mozhgan Mirhoseini¹ , Ebrahim Kanani²

¹ Assistant Professor at the Department of Persian Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Iran.
Corresponding author: mmirhoseinif@yahoo.com.

² Associate Professor of the Department of Persian Language and Literature, Kosar University of Bojnord . Iran.

[10.22080/rjls.2025.27118.1473](https://doi.org/10.22080/rjls.2025.27118.1473)

Received:

1403-02-22

Accepted:

1404-02-22

Keywords:

Transcendence, Anxiety,
Dasein, *Father Sergius*,
Existence.

Abstract

The existential system is considered to be one of the important theories in literary discourse analysis. In this discursive system, the subject is always in a process of *becoming*, and the main axis of meaning production is defined according to the principle “I have existence, therefore I am.” The subject organizes its existential and presentational status through a process moving from negation to affirmation and from anxiety to choice. The subject is constantly concerned with existence and being. Accordingly, the linear system turns into a turbulent system in order to create a flow of anxiety, doubt, negation, affirmation, and presence for the subject. In this system, the subject rebels against the existing order to achieve transcendence within the framework of an aesthetics of presence. In fact, we encounter a subject that undergoes a transcendental journey, through which it becomes synchronized with the rhythm and spirit of being. The present study, adopting a descriptive–analytical approach, examines the existential discourse system in Tolstoy's *Father Sergius* and analyzes its existential processes from the perspective of semiotics and meaning. The main research question concerns the discursive functions of the existential system in the corpus. It also investigates how the subject, through transitions among different Dasein, creates an aesthetic presence for itself. Findings show that the issue of existence, attains a phenomenal presence in an existential challenge. This challenge reveals a tense and rebellious subject who experiences various states of presence in his Daseinic journey.

* **Corresponding Author:** Assistant Professor at the Department of Persian Language and Literature, Kosar University of Bojnord, Iran.

Address: Department of Persian Language and Literature,
Kosar University of Bojnord, Iran.

Email: mmirhoseinif@yahoo.com.
Tel: 09393022535

Copyright: © 2025 by the authors. Submitted for possible open access publication under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution (CC BY) license

<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>.

1. Introduction

The existential system explains the axis of meaning creation through Sartre's proposition "I have existence, therefore I am." Accordingly, existential presence determines the subject's mode of being (being-in-the-world). This mode of being is the result of the phenomenal presence of the body. The perceiving body, influenced by the living sensory-perceptual flow and embodiment, becomes involved in a meaning-generating event called the event of presence. This event continuously produces new occurrences for the subject and leads to its Daseinic trajectory across various states of presence. Ultimately, through a transcendental trajectory, the subject links its presence to the origin or essence of being.

The main problem of the present study is to explain the subject's being-in-the-world and how the subject encounters the event of presence and forms phenomenal presence. In fact, the existential subject, in the process of the phenomenal awakening of the body, moves through a presence from negation to affirmation. This presence constitutes an existential challenge that aims to unify the subject, through phenomenal presence, with the essence of existence and being.

Accordingly, the present study attempts to examine and analyze the semantic and existential processes of Tolstoy's *Father Sergius* from the perspective of the existential discourse system. In this narrative, the subject is in constant confrontation with existence and being, experiencing different states of presence. In its attempt to attain a different presence, it continuously moves from one Dasein to another until it finally achieves an aesthetic experience of presence. This experience is nothing but the phenomenological and ontological presence of the existential subject.

2. Research Questions and Methodology

The main research question is how the existential discourse system is constructed in the narrative of *Father Sergius*. Furthermore, this study examines the discursive processes through which the transition from one Dasein to another is made possible. Other questions are as follows:

- What are the agentive and existential factors in the formation of this system, and what meaning-making mechanisms does it possess?
- How can the semantic and existential processes of the narrative be explained?

The aim of the present study is to examine the semantic and existential processes of the corpus and the conditions of the subject's phenomenal presence, as well as to explain the transcendental status of its presence in a Daseinic trajectory from one state of presence to another within the Existential discursive system. The mechanisms of meaning formation and the modes of the subject's presence in relation to the world of being are also explained. In this existential discourse analysis, the subject's entry into semantic traps and its exit from them, as well as the continuous process of transition among them, are evaluated and mapped.

3. Findings and Conclusion

Findings show that in this story the discursive agent undergoes various existential experiences in his Daseinic process. Each of these experiences provides possibilities of existential openness to being-in-the-world. These possibilities liberate the existential agent from the they-self and, by passing through the negative stage, lead him to an affirmative condition, which is the transcendental process of presence.

Different experiences of presence place the existential agent in various states of presence (a special adjutant, a heartbroken lover, a monk, and a wanderer). Initially, he is a successful and perfectionist adjutant, and in order to achieve this, he becomes a sincere lover. However, in this state, he experiences existential anxiety and, by negating this Dasein, becomes a monk. Yet, in this new position, he also fails to achieve being-in-the-world, and by negating monasticism in a semantic

leap, he returns to society as a wanderer, so that through sincere service to people he may reach unity with God, which is transcendence.

This contradiction in the subject's desires and diverse modes of presence reflects the spirit of an existential subject trapped in semantic pits. The narrative movement of the story also follows a deviational trajectory, emerging through a transition from a programmatic system to a system of chance. This deviational trajectory (marriage and achieving the position of adjutant) should have provided the conditions for the subject's transition from a negative to an affirmative state. However, because the subject does not create the conditions for being an existential agent, the affirmative conditions (monasticism) become negative conditions for him.

Throughout the narrative, the existential agent is constantly negating Dasein and exiting semantic pits. This exit takes various semantic forms: sometimes through distancing from people, sometimes through anger and pride, the dominance of lust and doubt, and at other times through abandoning monasticism and becoming a wanderer. These processes ultimately lead to his exit from semantic pits and the establishment of an affirmative state of presence.

Existential presence is both negation and negation of negation: the subject first negates the existing state to reach priesthood, and then negates that negation to move beyond that Dasein as well. The negation of a Dasein and departure from it does not imply complete forgetting of its memories. The subject always carries a part of the awareness of presence—composed of bodily and sensory-perceptual memory of previous Daseinic states—until, in the final stage of his journey, he returns to Dasein and succeeds in fully leaving previous states of presence and abandoning pride and anger.

Ultimately, the manifestation of God in the subject and liberation from all attachments grant him a permanent transcendence, transforming him into a transcendental personality and a believer in truth, which constitutes the aesthetic dimension of presence.

علمی پژوهشی

نظام گفتمانی بوشی در ترجمه داستان پدرسرگی از تولستوی*

مژگان میرحسینی^{ID}، ابراهیم کنعانی^{ID}

doi 10.22080/rjls.2025.27118.1473

چکیده

نظام بوشی یکی از نظریه‌ها و روش‌های مهم در تحلیل گفتمان ادبی به شمار می‌رود. در این نظام گفتمانی، سوژه همواره در حال «شدن» است و محور اصلی تولید معنا با توجه به «من بوش دارم پس هستم» تعریف می‌شود. این سوژه در فرایندی از سلب تا ایجاب و در جریانی از اضطراب تا انتخاب، وضعیت وجودی و حضوری خود را ساماندهی می‌کند. او همواره دغدغه‌ی وجود و بودن دارد. ازین روی، نظام خطی به نظامی تلاطمی تبدیل می‌شود تا جریانی از اضطراب، تردید، نفی، ایجاب و حضور را برای سوژه رقم زند. در این نظام، سوژه علیه نظام موجود طغیان می‌کند تا در بستری از زیبایی‌شناسی حضور به استعلا دست یابد. در واقع، با سوژه‌ای مواجه هستیم که سیری استعلایی را طی می‌کند که در نتیجه‌ی آن، با ضرب آهنگ و روح هستی همراه و همگام می‌شود. در پژوهش حاضر، با رویکردی توصیفی-تحلیلی نظام گفتمانی بوشی در ترجمه داستان «پدرسرگی» از تولستوی واکاوی و فرایندهای وجودی آن از منظر نشانه-معناشناسی تحلیل شده است. پرسش اصلی این است که نظام بوشی در پیکره‌ی مورد بحث دارای کدام کارکردهای گفتمانی است. همچنین سوژه در گذر از دزاین‌های مختلف، چگونه حضوری زیبایی‌شناختی را برای خود رقم می‌زند. نتیجه‌ی بررسی نشان می‌دهد که کاساتسکی به‌عنوان سوژه از حضوری پدیداری برخوردار می‌شود که او را در چالشی بوشی قرار می‌دهد. این چالش، حضور سوژه‌ای تنشی و طغیانگر را نشان می‌دهد که در سیر دزاینی خود وضعیت‌های حضوری مختلفی را تجربه می‌کند. در نهایت، سوژه در فرایند استعلایی، به حضوری دست می‌یابد که او را با عمق و روح هستی پیوند می‌زند.

تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۲/۲۲

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۴/۰۲/۲۲

کلیدواژه‌ها:

استعلا، اضطراب، دزاین، پدرسرگی، بوش.

* نویسنده مسؤول: مژگان میرحسینی

آدرس: گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کوثر، بجنورد، ایران.

ایمیل: mmirhoseinif@yahoo.com

تلفن: ۰۹۳۹۳۰۲۲۵۳۵

^۱- استادیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران. (نویسنده مسؤول) رایانامه: mmirhoseinif@yahoo.com

^۲- دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه کوثر بجنورد، بجنورد، ایران. رایانامه: ebrahimkanani@gmail.com

۱ مقدمه

نظام بوشی، محور آفرینش معنا را از طریق «من بوش دارم، پس هستم» سارتری تبیین می‌کند. براین اساس، حضور بوشی، نوع هست و بودن (درجهان بودگی) سوژه را رقم می‌زند. این نوع بودن نیز نتیجه‌ی حضور پدیداری تن است. تن شوشگر به تأثیر از جریان زنده‌ی حسی- ادراکی و تن‌مداری، درگیر رخدادی معناساز می‌شود که حادثه‌ی حضور نامیده می‌شود. این حادثه هر لحظه رخدادی نو برای سوژه رقم می‌زند که سیر دازاینی او در وضعیت‌های مختلف حضوری را سبب می‌گردد. درنهایت، سوژه در سیری استعلایی، حضورش را به اصل و یا خود هستی پیوند می‌زند.

۱-۱ بیان مسأله

مسئله‌ی اصلی پژوهش حاضر تبیین وضعیت درجهان‌بودگی سوژه و چگونگی مواجهه شدن سوژه با حادثه‌ی حضور و شکل‌گیری حضور پدیداری است. در واقع، سوژه‌ی بوشی در جریان بیداری پدیداری تن، حضوری از سلب تا ایجاب را طی می‌کند. این حضور، چالشی بوشی است تا سوژه را در جریان حضوری پدیداری با اصل وجود و هستی به وحدت برساند. بر این اساس، در پژوهش حاضر سعی شده تا فرایندهای معنایی و وجودی داستان پدرسرگی از لئو تولستوی^۱ از منظر نظام گفتمانی بوشی مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. در این داستان، سوژه در چالش پیوسته با وجود و بودن قرار می‌گیرد، به گونه‌ای که وضعیت‌های حضوری متفاوتی را تجربه می‌کند. او در جریان دستیابی به حضوری متفاوت، پیوسته از دازاینی به دازاین دیگر گذر می‌کند تا در نهایت به تجربه‌ی حضور زیبایی‌شناختی دست یابد. این تجربه نیز چیزی جز حضور پدیدارشناختی و هستی‌مدار سوژه‌ی بوشی نیست.

۱-۲ پرسش‌های پژوهش

پرسش اصلی پژوهش حاضر این است که چگونه نظام گفتمانی بوشی در روایت ایجاد می‌شود و بسترهای شکل‌گیری آن مبتنی بر روایت پدرسرگی چیست؟ همچنین براساس کدام فرایندهای گفتمانی، گذر از یک دازاین به دازاین دیگر ممکن می‌گردد. همچنین عوامل کنشی و شوشی شکل‌گیری این نظام چیست و دارای کدام سازوکارهای معنایی است؟ نیز فرایندهای معنایی و وجودی داستان، چگونه قابل تبیین است؟ هدف از پژوهش حاضر، بررسی فرایندهای معنایی و وجودی پیکره‌ی مورد بحث و شرایط حضور پدیداری سوژه و تبیین وضعیت استعلایی حضور او در سیری دازاینی از یک وضعیت حضوری به وضعیت دیگر در بستر نظام بوشی گفتمان است. نیز سازوکارهای شکل‌گیری معنا و شیوه‌های حضور سوژه در ارتباط با جهان هستی تبیین می‌گردد. در این بررسی گفتمان بوشی، حضور سوژه را در چگونگی ورود به چاله‌های معنایی و خروج از آن و فرایند گذر پیوسته از آن‌ها ارزیابی و نمایه‌سازی می‌کند. شوش گر گفتمانی با خروج از موقعیت‌های سلبی و در مسیر رسیدن به استعلای معنای بودن، حضور خود را ساماندهی می‌کند. چنین حضوری، وجهی حسی- ادراکی دارد و در فضایی پر از تنش و جهش معنایی، فرایندی از سلب به ایجاب را شکل می‌دهد و به آفرینش نشانه‌های جدید و متفاوت می‌پردازد. درنهایت، از طریق پیوند با اصل بودن، حضوری پدیداری را برای خود رقم می‌زند.

۱-۳ پیشینه‌ی پژوهش

¹ Lev Tolstoy

در حوزه نظام گفتمانی بوشی پژوهش‌هایی بدین شرح انجام شده است: لاندوفسکی^۱ (۲۰۰۵)، *تعامل‌های خطری نظام‌های برنامه‌مدار*، تطبیق، مجاب‌سازی و تضاد را مورد تبیین قرار داده است. گرمس^۲ (۱۳۸۹) در *نقصان معنا* چگونگی شکل‌گیری نشانه‌شناسی با رویکرد پدیدارشناختی را تبیین و از این طریق، نظام تطبیق و تضاد را معرفی کرده است. در مقاله‌ی شعیری و کریمی‌نژاد (۱۳۹۱)، این نتیجه حاصل شده که کنشگر (داش آکل) با نفی وضعیت دازاین اولیه‌ی خود (لوطی‌گری) وارد دازاین ایجاب (مسئولیت‌پذیری) می‌شود و این دو کنش پی‌درپی باعث تبدیل داش آکل به شورش‌گر استعلایی می‌گردد. در مقاله‌ی شعیری و کنعانی (۱۳۹۴) کارکرد گفتمانی نور و رنگ در داستان رومیان و چینیان مثنوی بر مبنای رویکرد پدیدارشناختی بررسی شده و به این نتیجه رسیده که معنا، گستره‌ای از استحال تا استعلا می‌یابد. شعیری (۱۳۹۵) در *نشانه-معناشناسی ادبیات نظام‌های معنایی کنشی*، تنشی، شوشی و بوشی و روش به‌کارگیری آن‌ها در گفتمان ادبی را معرفی و نشان داده که معنا می‌تواند از کنش تا بوش در نوسان باشد. در کتاب *بابک‌معین* (۱۳۹۶) گونه‌های مختلف نظام‌های گفتمانی برنامه‌مدار، مجاب‌سازی، تطبیق و تضاد و خطر از دیدگاه لاندوفسکی تبیین گردیده است. طایفی و شیخ‌الاسلامی (۱۳۹۶) با نقد نشانه‌معناشناسی داستان شیخ صنعان با تکیه بر نظام‌های گفتمانی به این نتیجه رسیده‌اند که وجه غالب گفتمان یعنی نظام‌های گفتمانی هوشمند دلالت بر این امر دارد که راوی با بهره‌گیری از برنامه‌ریزی قبلی و از پیش تعیین‌شده، سعی دارد معنای ناقص در اول داستان را به مرور و با ایجاد نظام‌های گفتمانی مورد نیاز، به معنایی استعلایی تغییر دهد. دانشگر و رحمتیان (۱۳۹۹) با واکاوی نظام بوشی گرمس در رمان *پیکر فرهاد* دریافته‌اند شوشگر با سلب موقعیت‌های پیشین در جهت رسیدن به استعلای معنای بودن، به گفتمان بوشی شکل می‌دهد. نتیجه‌ی تحلیل *بیات فر و اسپرهم* (۱۳۹۹) بر *داستان پیرچنگی*، بیانگر نقش پررنگ نظام شوشی در جهش اصلی داستان است؛ چنانکه در پی یک «لحظه-بارقه»، پیر چنگی شخصیتی به باور رسیده می‌یابد. جذابیت این داستان برای خوانش مکرر، همانگونه که خود مولانا در آخر داستان اشاره می‌کند، وامدار حضور سوژه بوشی است. *دانشگر و همکاران* (۱۴۰۰) در کاوش تطبیقی گفتمان بوشی در دو رمان *حین ترکان‌الجسر* و *پیکر فرهاد* به این نتیجه رسیده‌اند که حرکت بوشی در این دو رمان، حرکتی خارج از برنامه و ساختار برای رسیدن به استعلا و بودن است و شخصیت اصلی با نفی دازاین زندگی که تبدیل به شرایطی سلبی برای شوشگر بوشی شده، استعلا را در مرگ می‌یابد و انحراف از شرایط برنامه‌مدار در سیر روایت انقطاع، برش و چالش‌هایی را برای سوژه‌های بوشی حاصل کرده است. ترابی و همکاران (۱۴۰۳) تحلیل فرایند روایی بوشی در دیوار از سارتر دریافته‌اند که نظام گفتمانی این داستان خطی و کنشی نیست، یک رخداد در زندگی روزمره‌ی سوژه، گسست ایجاد می‌کند و این گسست طی فرایند بوشی روی شوشگر اثر می‌گذارد و او را دچار نقصان معنا می‌کند و در نهایت این نقصان معنا منجر به نفی دازاین پیشین و حرکتی استعلایی می‌شود.

درباره‌ی داستان *پدرسرگی* تنها یک مقاله یافته شد که نصر اصفهانی (۱۳۸۷)، درونمایه و شخصیت رمان *سرگیوس پیر* و ابراهیم ادهم را مقایسه کرده و دریافته مقوله‌ی سلوک و تقرب به خداوند از جهت پرهیز نفس و ریاضت انسان و توجه به ذکر، خلوت‌نشینی و در نهایت خدمت به خلق یکسان و همانند است، اما آنچه شیوه‌های عارفان مسیحی و مسلمان را متمایز

1. Landowski

2. Greimas

می‌سازد، نگاه تند و افراطی مسیحیان به نعمت‌های جهان، ازدواج، زن و زندگی است که در فرهنگ اسلامی نقطه تعادل انسان و جهان بسی دل‌انگیزتر به تصویر کشیده شده است. بنابراین، پژوهشی به‌طور مستقل و جامع در زمینه‌ی نظام‌های گفتمانی در «پدرسرگی» انجام نشده است. از این‌رو، در پژوهش حاضر، نظام معنایی بوشی در داستان پدرسرگی و چگونگی گذر سوژه‌ی طغیان‌گر از یک دازاین به دازاین دیگر در بستر نظام معنایی تصادف و درنهایت چگونگی دستیابی به استعلا و حضور هستی‌شناختی سوژه مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. تبیین فرایندهای وجودی و معنایی، طرح‌واره‌های بوشی، تبیین سیر حرکت، چگونگی سیر دازاینی سوژه در موقعیت‌های مختلف و ترسیم وضعیت‌های وجودی سوژه، در این پژوهش، مورد توجه قرار گرفته است.

۲ چارچوب مفهومی یا مبانی نظری پژوهش

از آنجا که پژوهش حاضر بر آن است تا فرایندهای معنایی و وجودی داستان پدرسرگی از لئو تولستوی را از منظر نظام گفتمانی بوشی مورد بررسی و تحلیل قرار دهد، در ادامه به شرح و تبیین این مفهوم پرداخته می‌شود.

۱-۲- نشانه-معناشناسی بوشی

نشانه-معناشناسی، نظام‌های مختلف گفتمانی را معرفی می‌کند. این رویکرد به دنبال آشکار کردن ارتباط بین ساختارهای جزئی و کلی متن است. (فونتنی، ۱۳۹۱: ۱۸)؛ نشانه-معناشناسی بوشی نیز از بحث‌های حوزه‌ی نشانه‌شناسی و فلسفه است که مسأله‌ی «بودن» سوژه را مورد بررسی و تحلیل قرار می‌دهد. ایرو تاراستی^۱ با تألیف کتاب *بنیان‌های نشانه-معناشناسی بوشی*^۲، از بنیان‌گذاران این نظام گفتمانی به‌شمار می‌آید. (تاراستی، ۲۰۰۹)؛ این نظام، به‌طور گسترده در نظریات لوی استرس^۳، گرمس، هگل^۴، کیر کگور^۵، هوسرل^۶، هایدگر^۷ و ژان پل سارتر^۸ قابل پیگیری است. تاراستی، سبک بوشی حضور را سبکی می‌داند که در آن سوژه/شوش‌گر در نتیجه‌ی دو کنش به موجودی تبدیل می‌گردد که در پی خلق معنایی متفاوت و جدید است. تاراستی، واژه‌ی دازاین را از هایدگر به امانت گرفته. دازاین به معنی دنیایی با نشانه‌های عینی است که رفته‌رفته به نشانه‌های روزمره تبدیل شده‌اند. شوش‌گر درون دازاین احساس خلأ و نقصان می‌کند. برای عبور از این خلأ، اولین کنش، نفی دازاین است. شوش‌گر پس از انجام یک جهش به دازاین باز می‌گردد؛ یعنی دازاین، همه‌ی ارزش‌های خود را از دست می‌دهد. نفی دازاین، اولین حرکت استعلایی شوش‌گر بوشی است. استعلا به نوعی، دیالکتیک بین «بودن» و «نه-بودن» است. در بازگشت از کنش نفی که موجب استعلای دازاین شده، شوش‌گر دازاینی را که حالا در آن قرار دارد متفاوت می‌یابد. (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۲۶)؛ درواقع، در مرحله‌ی اول استعلا، با نفی دازاین مواجه هستیم. این نفی، با یک جهش معنایی همراه

¹ Eero Tarasti

² Fondements de la sémiotique existentielle

³ Claude Lévi-Strauss

⁴ Hegel

⁵ Kierkegaard

⁶ E. Husserl

¹ Heidegger

² Jean-Paul Sartre

می‌شود. جهش معنایی در این مفهوم، منطبق بر الگوی سارتر انجام می‌شود که «بودن» را به «نه بودن» تبدیل می‌کند. تاراستی نفی را معادل معنایی «نه- بودن» می‌داند و استعلا چالش بین دو سبک حضوری بودن و نه- بودن است. از منظر برخی فلاسفه‌ی بوشی مانند سارتر و کامو حرکت استعلایی شوشگر در همین مرحله به پایان می‌رسد؛ اما برای برخی دیگر از جمله تاراستی در جهشی دیگر حرکت استعلایی وارد مرحله‌ی بعدی می‌گردد. در نتیجه، در جریان حرکت استعلایی، شوشگر وارد مرحله‌ی دوم استعلا می‌شود که در تقابل با نه- بودن قرار می‌گیرد. تاراستی این مرحله‌ی بوشی از حضور را مرحله‌ی تأییدی یا ایجابی می‌نامد. (همان: ۱۲۷)

۲-۲- فرایند دازاینی سیر حرکت شوشگر

در نشانه-معناشناسی بوشی، یکی از مفاهیم مهم دازاین است. دازاین^۱ (در جهان‌بودگی) به تعبیر هایدگر یعنی «افکنده شدن به درون عدم» و این معادل آن است که بگوییم دازاین یعنی افکنده‌شدگی به درون وجود؛ چرا که به تعبیر هگل «وجود محض با عدم محض یکی هستند». در واقع، با تجربه‌ی هراس از مرگ و عدم انسان تبدیل به دازاین می‌شود؛ موجودی که به هستی و وجود گشوده است. بدین ترتیب، دازاین از این ویژگی برخوردار است که از کلیت موجودات تعالی بجوید که هایدگر آن را استعلا می‌نامد. (همدانی، ۱۳۸۹: ۱۰۹)؛ در واقع، سیر استعلایی شوشگر مبتنی بر وضعیت دیالکتیکی میان بودن و نه- بودن است و انسان پیوسته میان این دو فرایند در سیر و حرکت است. بر این اساس، در نظام بوشی با نظامی فرایندی و تلاطمی مواجه می‌شویم که بودن به مهم‌ترین دغدغه‌ی سوژه تبدیل می‌شود (نک: شعیری و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۲۶). بودن نیز با بحث حضور حسی- ادراکی شوشگر در لحظه و در یک آن زیبایی‌شناختی گره می‌خورد. در این حالت، «دغدغه‌ی اصلی سوژه، به بودن خود معنادادن و گریختن از تهی شدن است؛ (...) گفتمان بودشی محل بروز چالش بین معنا و نقصان معنا است.» (همان‌جا)؛ معنا سبب اطمینان خاطر کنش‌گر و نقصان معنا سبب نگرانی او می‌شود. علاوه بر مفهوم دازاین، در نظام بوشی مفاهیمی چون نقصان^۲، نفی^۳، ایجاب^۴ و استعلا^۵ طرح می‌شود. مطابق نظر تاراستی، مفهوم دازاین نشان‌دهنده‌ی «دنیایی است که کنش‌گر در آن زندگی و اقدام به انجام کاری می‌کند و در مقابل کنش‌های بیرونی واکنش نشان می‌دهد.» (تاراستی، ۲۰۰۹: ۲۳)؛ مفهوم نفی، یعنی ورود به مرحله‌ی ردّ دازاین و گذر از نفی و سپس بازگشتن به دازاین پس از تجربه‌ی جدید بودن به مفهوم ایجاب آن است مه وضعیت استعلایی حضور شمرده می‌شود. او از بودن به نه- بودن و سپس پُر- بودن که همان استعلا^۶ بودن است دست می‌یابد. (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۲۷)؛ او پس از کسب استعلا^۶ کامل و با این تجربه‌ی جدید دیگر بار به دازاین برمی‌گردد و به وضعیت ایجابی می‌رسد که همان وحدت با روح هستی است. از نظر تاراستی، «دو کنش نفی و ایجاب، کنش‌های نشانه- معناشناختی هستند که به‌مدد آن‌ها استعلا برقرار می‌شود و از دیدگاه کنش‌گر بودشی، این دو کنش به‌منزله‌ی دورشدن^۶ (فاصله) و نزدیک‌شدن^۷ است.» (تاراستی، ۲۰۰۹: ۴۳)؛ پس سیر حرکت دازاینی کنش‌گر مطابق نظر تاراستی این‌گونه ترسیم می‌شود:

3. Dasein

1. imperfection

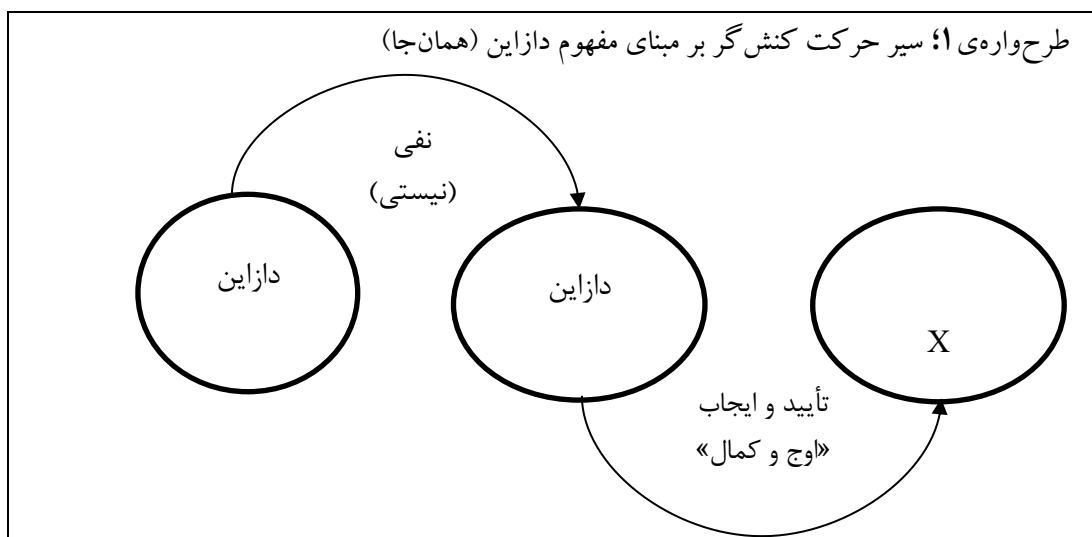
2. négation

3. affirmation

4. transcendence

5. éloignement «loin de»

6. rapprochement «en direction de»

این سیر حرکت مطابق نظر تاراستی به مراحل جزئی‌تری نیز تقسیم می‌شود: ۱) نفی: دورشدن از دازاین؛ ۲) پذیرشِ نیستی؛ ۳) بازگشت از نیستی به دازاین و ردّ و رهاکردن نیستی؛ ۴) ایجاب و پذیرش دازاین؛ ۵) دورشدن از دازاین و نزدیک‌شدن دوباره به آن البته در مسیر استعلا. (ر.ک. همان: ۴۴-۴۳)؛ براین اساس، در سیر استعلایی، با سوژه‌ای شورشی مواجه می‌شویم که در میان دو وضعیت نفی و ایجاب در گذر است. بازی پیوسته‌ی نفی و ایجاب یا سلب و تأیید، سوژه را از وضعیت کمی حضور به وضعیت کیفی حضور پیوند می‌زند. در این فرایند، نشانه‌ها نیز به تأثر از سوژه، پویا و سیال می‌شوند. در واقع، در نظام بوشی، با سبک جدیدی از حضور نشانه‌ها مواجه هستیم که از نظام برنامه‌مداری به سوی نظام تصادف سیری را آغاز کرده‌اند. این سیر در نهایت سبب استعلای نشانه‌ای می‌گردد. سوژه نیز همگام با استعلای نشانه‌ای، حضور و هویت خود را به تثبیت می‌رساند.

۳ تحلیل داده‌ها

برای تحلیل نظام گفتمانی بوشی در داستان پدر سرگی، معرفی اجمالی این اثر و ارائه‌ی خلاصه‌ای از آن الزامی است.
۱-۳- معرفی داستان

داستان پدر سرگی با درونمایه‌ای مبتنی بر سلوک عاشقانه انسانی از خویش تا خدا و از زمین تا آسمان در فاصله‌ی سال‌های ۱۸۹۹-۱۸۹۱ توسط لئو تولستوی نویسنده‌ی روس نوشته شده است. (میرسکی، ۱۳۷۲: ج ۲: ۳۵)؛ این اثر در بردارنده‌ی بخشی از باورهای جدی او مثل عشق زمینی و آسمانی، رهایی از دل بستگی‌ها، گذشتن از دنیا و هوس‌های دنیوی، مبارزه‌ی منفی و تحمل ریاضت و جفای مردم با تکیه بر روح باطنی دین و تا میزان درخور توجهی بر سلوک معنوی و دردهای الهی انسانی و زندگی عاشقانه — عارفانه‌ی خود او مبتنی است. کتاب با روایت سوم شخص شروع می‌شود و شرح زندگی پرنس استپان کاساتسکی است فرمانده‌ی سواران هنگ روین‌تان در شهر پترزبورگ روسیه که همه انتظار داشتند به‌زودی آجودان مخصوص تزار نیکلای اول بشود و مسیری درخشان را پی گیرد، اما دو هفته پیش از ازدواج با نامزدش با آگاهی یافتن از اینکه وی قبلاً معشوقه‌ی تزار بوده، از خدمت ارتش کناره گرفت و پیوندش را با نامزدش برید و ملک کوچکی را که داشت

به خواهرش وا گذاشت و به صومعه‌ای رفت و راهب شد. او دلیل راهب‌شدنش را ندای خدا بیان کرد، اما در اصل برای ارضای حس غرور و برتری بر دیگران و حقیرشمردن دیگران، قدم در این مسیر نهاد. در پایان سال سوم سر تراشید و به مقام کشیشی رسید و نام سرگی یافت. سال‌ها همراه با تردید در صومعه‌های مختلف سپری کرد، اما همچنان جاه‌طلب و مغرور و عاشق شهرت بود و نمی‌توانست بر شهواتی که قلبش را تیره می‌کرد، غلبه کند تا جایی که مجبور شد برای رهایی از وسوسه‌ی بانوی مطلقه‌ی زیبایی به نام ماکوکینا انگشت سبابه‌ی خود را با تبر قطع کند که سبب ایجاد تحوّل در زن و راهب‌شدن او گردید. پدر سرگی ۷ سال دیگر در عزلتگاه خود ماند و روزبه‌روز بر شمار زائران و دیدارکنندگان او افزوده می‌شد و بخاطر پراکنده‌شدن خبر تحول ماکوکینا شهرت پدر سرگی افزایش یافت، حتی به کراماتش شاخ و برگ دادند و تاکید می‌کردند که نفس او شفابخش است و از مسافتات دور بیماران خود را نزد او می‌آوردند. اولین شفابخشی او در هشتمین سال گوشه‌گیری‌اش بود که نوجوانی ۱۴ ساله را با گذاشتن دست بر سرش و دعا کردن شفا داد. با پیچیدن آوازه‌ی مستجاب‌الدعوه‌بودن و شفای بیماران توسط او، تاجری دختر ۲۲ ساله‌اش را برای شفا به نزد او آورد، اما دختر به وی اظهار علاقه کرد و عاقبت، پدر تسلیم شهوت شد. همان شب لباس‌های ساده پوشید و موهایش را کوتاه کرد و با حالت ناشناس به راه افتاد. در مسیر خوابش برد. در خواب «پاشنکا» دختر همسایه‌ی دوران بچگی خود را دید و فرشته‌ای به او گفت که راه نجات تو در دست پاشنکا است. به دیدار پاشنکا رفت که اکنون پیرزنی فقیر بود و از فرزندان و داماد مریضش نگهداری می‌کرد و هرچه از راه تعلیم موسیقی به‌دست می‌آورد صرف امور خانه می‌شد. پدر از پاشنکا عاجزانه خواست که او را نصیحت کند و دریافت که در کارهایش نیت صدق نسبت به خدا در دل نداشته و برای جلب توجه و ارضای غرور و حس شهرت‌طلبی خدمت کرده پس باید به جستجوی خدا برود. پس از آن، از خانه بیرون زد و با گدایی و گمنامی زندگی خود را در خدمت دیگران قرار داد و به تدریج خدا در او تجلّی کرد. او ماه‌ها بدین شکل گدایی می‌کرد و هرچه در می‌آورد به مستمندان می‌بخشید تا اینکه به دلیل نداشتن شناسنامه توسط پلیس به سبیری تبعید شد. در آنجا به‌صورت کارگر اجیر در نزد دهقان پولداری می‌ماند و به بچه‌های اربابش درس می‌داد و از بیماران پرستاری می‌کرد. (رک: تولستوی، ۱۳۹۹)؛ این اثر، داستان سیر و سلوک عرفانی است که درگیری انسان با نفس اماره و شیطان را به تصویر کشیده و می‌توان گفت این داستان با واقعیت زندگی عارفانه‌ی تولستوی که ۳۰ سال از عمرش را در راه خودشنکی برای رسیدن به خداشناسی صرف کرد، تا حد زیادی منطبق است. (رومن رولان، ۱۳۶۵: ۷۴ و ۸۲)

۲-۳- از اضطراب و جودی تا اصالت دزاینی

پدر سرگی به‌عنوان سوژه در ابتدا زندگی خود را بر مبنای کنشی برنامه‌مدار برمی‌سازد. کنش برنامه‌مدار بر اساس اصل «نظم و قاعده» بنا شده است. (بابک‌معین، ۱۳۹۶: ۲۱)؛ در این نوع سبک زندگی، مطابق برنامه‌ای مشخص، سوژه، توانایی‌ها و قابلیت‌هایی کسب می‌کند که شخصیت او را به تدریج به یک شخصیت کمال‌یافته تبدیل می‌کند:

«کودک در تمرین‌های نظامی و سواری میان همگان سرآمد بود... از حیث رفتار نیز بی‌نظیر و جوانی نمونه بود. بسیار راست‌گفتار و درست‌کردار بود.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۴)؛ «در علم بهترین دانشجو بود، به زبان فرانسه و روسی مسلط

بود و شطرنج‌باز ممتازی گردید.» (همان: ۹)؛ «تصمیم گرفت میان این‌ها [محافل تراز اول] نیز خودی باشد. برای این کار می‌بایست یا آجودان تزار بشود یا با یکی از این خانواده‌ها وصلت کند.» (همان: ۱۱-۱۳)

تمام ویژگی‌های مطرح شده در متن بالا از کاساتسکی شخصیتی ساخته بود که می‌توانست مصداق یک جوان به کمال رسیده باشد. اما برخوردی از همه‌ی این توانایی‌ها و امتیازات، او را اقناع نمی‌کرد و همواره سودایی در وجود او برای دستیابی به ارزشی خاص، بر بی‌قراری و غلیان روحی او می‌افزود: «اما تحوّل عمیق و پیچیده‌ای در درونش در کار بود. سودایی شعله‌ور می‌داشت که در هر کاری که در زندگی پیش می‌گرفت، موفق شود و کامل. می‌خواست به هر قیمت شده تحسین و تعجب همه را برانگیزد... وقتی به یک هدف می‌رسید هدف دیگری برمی‌گزید.» (همان: ۸-۹)

این سودا از کودکی تا حال سبب می‌شد تا سوژه در هر مرحله‌ی زندگی به موقعیت‌هایی که به‌دست می‌آورد، رضایت ندهد. مسیر حرکت سوژه در ابتدا در یک کارکرد پیوستاری قرار گرفته بود. این کارکرد، در فرایندی برنامه‌مدار و منطقی و براساس مجموعه‌ای از کنش‌ها جهت خاصی به حرکت او می‌داد تا در نتیجه‌ی آن به مقام آجودانی مخصوص و ازدواج با دختری از طبقه‌ی نجبا برسد و بتواند به مجلس بزرگان تزار راه یابد، اما سوژه به دلیل گرفتاری در یک نظام برنامه‌مدار دچار نوعی نقصان شده و از بودن در دازاین کنونی خود احساس نارضایتی دارد. «دازاین به معنی دنیایی با نشانه‌های عینی است که رفته‌رفته به نشانه‌هایی روزمره تبدیل شده‌اند، اما اتفاق مهم این است که شوشگر درون دازاین احساس خلأ و نقصان می‌کند. برای عبور از این خلأ، اولین کنش همان نفی دازاین است.» (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۲۶)؛ بدین ترتیب، نقصانی وجودی، خلجانی را در روانش شکل می‌دهد. پایبند نبودن به هدفی که به آن دست یافته و انتخاب هدفی دیگر، از این خلجیان حکایت دارد. این حس، سوژه را برمی‌انگیزاند تا در کیفیت حضوری خود تغییری بدهد. از این روی، در یک گسست موقعیتی و دفعی از برنامه‌ی ساختارمندی که او را به طبقه‌ی نجبا منتسب می‌کرد، کناره می‌جوید و به راهب تبدیل می‌گردد. «حرکت بوشی حرکتی است که به نوعی از مسیر ساختار و برنامه خارج می‌شود و انحرافی محسوب می‌گردد. گسست و چالش از ویژگی‌های مهم چنین حرکتی هستند.» (همان: ۱۲۸)؛ در واقع، راهب‌شدن، حضور کنشی سوژه را به حضوری بوشی تبدیل می‌کند. آنچه پدرسرگی را به سوژه‌ای بوشی تبدیل می‌کند، باور و اعتقادی است که از کودکی همه‌جا و در همه‌ی سطوح زندگی با او بوده یعنی راستکاری، درست‌کرداری و کمال‌جویی. در این داستان، ازدواج امری فرعی است، اما نقش مهمی در تبدیل سوژه کنشی به بوشی دارد. در نظام بوشی، عبارت «من بوش دارم، پس من هستم» سارتری، نوع حضور سوژه و هستن او را تعیین می‌کند. (همان: ۱۲۹)؛ سوژه‌ی بوشی از حضور خود آگاه است و همین آگاهی، سبب خروج از ساختار و انحراف در برنامه و یا حرکت روزمره می‌گردد؛ به همین دلیل، نفی و سلب، امری مهم در نظام بوشی است. سوژه‌ی بوشی پس از عبور از جریان سلبی می‌تواند به ایجاب برسد ولی هیچ ایجابی برای او پایدار نیست؛ چراکه حضور او همواره براساس موقعیتی بوشی تعیین می‌شود.

سوژه بوشی (پدرسرگی) در این گفتمان پیوسته خود را در چالش با بودن و شدن می‌بیند. او در هر دازاین، به امکان تازه‌ای دست می‌یابد و هویت وجودی خود را با آن نشان می‌دهد، اما از طرفی این امکان‌ها او را دچار تردید و اضطراب می‌کند و او را به سوی امکان‌های تازه‌تر و حضور مؤثرتری فرامی‌خواند. اینجا اضطراب در مفهوم آگزستانسی آن به کار رفته است. از نظر کیر کگور، «اضطراب مربوط به چیزی نیست مربوط به نیستی و هیچی است.» (کیر کگور، ۱۹۷۳: ۳۸)؛ هایدگر نیز مانند

کیر کگور اضطراب را چنین تعریف می‌کند: «در اضطراب امکان گشودنی مشخص وجود دارد. زیرا اضطراب منفرد می‌کند، این منفرد کردن، دازاین را از سقوط بازپس می‌گیرد و اصلیل بودن و غیراصلیل بودن را به عنوان امکان‌های بودنش بر او آشکار می‌سازد. این امکان‌های بنیادی دازاین که همیشه از آن من است خود را همان‌طور که در خود هستند در اضطراب نشان می‌دهند.» (هایدگر، ۱۹۹۶: ۱۷۶)؛ براین اساس، اضطراب مبتنی بر نحوه‌ی بودن و هستی آدمی است و از اندیشیدن به وجود خود و مرگ و نیستی حاصل می‌شود. این اندیشه سبب می‌گردد تا سوژه سیر استعلایی خود را پی بگیرد. اضطراب وجودی در این بخش از داستان، سوژه فرا می‌خواند تا امکانی تازه را برای حضور خود فراهم کند. از این روی، این اضطراب او را در پیوند با امر ارزشی ازدواج قرار می‌دهد.

در ادامه، این نوع بودن نیز او را دچار اضطرابی دیگر می‌کند تا جایی که سوژه علیه نظم موجود طغیان می‌کند و اقدام به انصراف از ازدواج و واگذاری املاک به خواهرش و ترک دنیا و انتخاب رهبانیت نمود. او همواره در معرض چالش قرار دارد. حضور تردیدی و تغییرکننده‌ی پدرسرگی او را به سمت یک ممکن می‌برد که راهی برای رهایی از دازاین و نفی آن است. او دازاین ازدواج و حضور در جمع بزرگان تراز اول را نفی می‌کند؛ اما چون هنوز اضطراب حضور پایان نیافته، سر می‌تراشد و به سلک رهبانان درمی‌آید که نوع متفاوتی از اضطراب و تغییر برای اوست. بوش او حاصل تردید و انتخاب است و در راه رسیدن به ابژه‌ها و فتح آن‌ها با خروج از یک دازاین به دازاین دیگر در پی پاسخ به تردیدها و اضطراب‌های وجودی خود است. در واقع، همان‌گونه که تاراستی نیز اشاره می‌کند: «اضطراب، نشانه‌ای است که وجودش به وجود چیز دیگری مرتبط است؛ یعنی به وجود کنشگر.» (تاراستی، ۲۰۰۹: ۸۰)؛ در ادامه، راهب‌شدن نیز نمی‌تواند سوژه را به آرامش درونی برساند و او در این نوع سبک زندگی نیز همچنان غرق در اضطراب بوشی است:

«اما دقایقی می‌رسید که آنچه او را زنده می‌داشت و به زندگی‌اش معنایی می‌بخشید ناگهان به چشمش تیره می‌آمد. نمی‌توانست یقینی را که می‌خواست در خود فراخواند و خاطراتش و پشیمانی‌اش از پیش گرفتن این راه بر دلش می‌تاخت.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۲۸)

در این بخش راوی از ناتوانی فراخوانی یقین در سوژه سخن می‌گوید که از این اضطراب وجودی در سوژه حکایت دارد. شعیری و کریمی‌نژاد، برای تبیین چنین وضعیتی به رابطه‌ی اضطراب با افعال مؤثر^۱ اشاره می‌کنند: «وقتی که بحث بر سر نفی افعال مؤثر است، اضطراب نزد کنشگر شکل می‌گیرد؛ به‌عنوان مثال، آنچه که مربوط به اضطراب هدایت‌شده به سوی آینده است، عمومی‌ترین حالت، وضعیت کنشگر است که می‌داند باید کاری را انجام دهد و می‌داند که این کار ضروری است؛ اما قادر به انجام آن نیست. به‌عبارت دیگر، در این وضعیت بحث بر سر خلق افعال مؤثر «دانستن، بایستن، نتوانستن انجام کاری» است. گاهی اوقات، اضطراب از ندانستن و ناتوان بودن یا نبودن باور ایجاد می‌شود؛ بنابراین، بین اضطراب و افعال مؤثر رابطه‌ای عکس وجود دارد؛ یعنی هرچه افعال مؤثر به‌سمت نفی پیش می‌روند، اضطراب به‌صورت پررنگ‌تری آشکار می‌شود.» (شعیری و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۳۴)؛ در واقع، راوی با کاربرد فعل مؤثر نتوانستن در قالب منفی و فعل مؤثر خواستن، کنشی را در سوژه نفی می‌کند که با اینکه انجام آن را ضروری می‌داند و معنابخشی به زندگی‌اش به آن منوط است، اما این کنش را نمی‌توانست فرابخواند. تضاد میان فعل نتوانستن و خواستن، نتیجه‌ی عدم‌شکل‌گیری این کنش در وجود او و در نتیجه‌ی اضطراب وجودی اوست. راهب‌شدن هر چند از باور و اعتقاد او به این سبک زندگی حکایت داشت اما هنگامی که وجه عادت‌ی به خود می‌گرفت، زیبایی‌اش را از دست می‌داد و دیگر نمی‌توانست یقین را در خود

۱. بایستن، خواستن، نتوانستن، دانستن و باورداشتن افعال مؤثر نامیده می‌شوند که شرایط تحقق کنش اصلی را فراهم می‌کنند. این افعال، «خود به‌طور مستقیم باعث تحقق کنش نمی‌شوند؛ اما بر گزاره یا فعل کنشی تأثیر می‌گذارند و سبب می‌شوند تا کنشی با شرایط تحقق خاصی انجام پذیرد.» (شعیری، ۱۳۸۱: ۸۸)

فراخواند. از این روی، هنگامی که کنش‌های سوژه رنگ تکرار به خود می‌گرفت، درگیر تجربه‌ی جدیدی می‌شد و سبک زندگی خود را تغییر می‌داد. بدین ترتیب، پدرسرگی پیوسته در میان دو نظام معنایی برنامه‌مدار و تصادف در گذر بود. در واقع، مطابق با اندیشه‌ی هایدگر سوژه دچار نوعی هر روزگی شده است. این کنش، هر چند سبب کنجکاوی می‌شود، اما این کنجکاوی به درنگ فلسفی و وجودی منجر نمی‌شود (ر.ک. هایدگر، ۱۹۹۶: ۱۶۱-۱۶۲). این کنجکاوی به نوعی در سیر حرکت سوژه نیز دیده می‌شود. از این روی، کنش‌های خود را پیوسته تغییر می‌دهد و نقش او به‌عنوان کنشگر در لحظه و موقعیت تعریف می‌شود. سوژه در طی سلوک عرفانی و اقامت هفت‌ساله در اولین صومعه، این تجربه را بارها از سر گذرانده بود:

«در پایان سال سوم سر تراشید و به مقام کشیشی رسید و نام سرگی یافت. این تراشیدن سر در دنیای درون سرگی رویداد مهمی بود... اکنون که خود مراسم عشای ربانی را هدایت می‌کرد به وجد می‌آمد و دلش از عشق سرشار می‌شد. اما این احساس به مرور زمان صفای خود را از دست می‌داد و یکبار که در این حالت افسردگی مراسم عشای ربانی را اجرا کرد احساس کرد این حال نیز ماندنی نیست این احساس ضعیف شد، اما به صورت عادی درآمد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۳)

در این بخش، دستیابی سوژه به مقام کشیشی و تشرّف به نام «سرگی»، به مفهوم دستیابی او به زندگی اصیل است. از نظر هایدگر یکی از ویژگی‌ها و شرایط دازاین، مفهوم اصالت دازاین است. از این منظر هایدگر ضمن اشاره به مفهوم اصالت وجودی، بر این باور است که «هستی اصیل و غیراصیل بودن^۱ بر این استوارند که دازاین به‌طور کلی از طریق از آن «من بودن» متعین است.» (هایدگر، ۱۹۹۶: ۴۰)؛ از این نظر سوژه بستگی به دازاین انتخابی خود (از آن خود بودن)، می‌تواند هستی اصیل و یا غیراصیل داشته باشد. در این بخش نیز سوژه، به مقام کشیشی رسیده است و نام سرگی را از آن خود کرده است و به نوعی زندگی اصیل را تجربه می‌کند. هدایت مراسم عشای ربانی، به وجد آمدن و سرشار شدن دل از عشق، به این مفهوم اشاره می‌کند، اما در ادامه، سوژه دچار هر روزگی می‌شود. هایدگر برای توصیف اصالت دازاین از مفهوم هر روزگی^۲ استفاده می‌کند و برای تبیین آن، تعریف خاص خود از «کنجکاوی» را ارائه می‌دهد: «کنجکاوی، نو را می‌جوید تا از آن نو به سوی نو بپرد مشغول دیدن می‌شود نه برای فهمیدن چیزی که دیده می‌شود یعنی نه برای قرار گرفتن در بودن به سوی آن، بلکه برای دیدن آن. پروای چنین دیدنی در پی دریافتن و دانسته در حقیقت بودن نیست، بلکه در پی امکان‌های رها کردن خود در جهان است ... کنجکاوی در جستجوی لذت و درنگ متفکرانه^۳ نیست، بلکه در پی بی‌قراری و هیجان ناشی از نوآوری بی‌وقفه و دگرگونی چیزهای تلافی‌شونده است. (همان: ۱۶۱-۱۶۲)؛ در این بخش نیز هر چند در ابتدا با سوژه‌ای کنجکاو مواجه هستیم که در جستجوی لذت و درنگ متفکرانه است، اما هنگامی که زندگی هیجان و صفای خود را از دست می‌دهد، دچار نوعی روزمرگی کسالت‌باری می‌شود که به افسردگی او می‌انجامد و او را از دستیابی به هستی اصیل باز می‌دارد. ضعیف شدن حس کنجکاوی سوژه و به صورت عادی درآمدن مراسم عشای ربانی به چنین فرایندی در زندگی سوژه اشاره دارد. این زندگی هر روزه و عادی که نظام برنامه‌مدار را تداعی می‌کند، در سال هفتم پدرسرگی / سوژه را گرفتار ملال و خستگی کرد:

1. Inauthenticity

2. Every dayness

1. Reflective staying

«سال هفتم سلوکش در صومعه احساس ملال می‌کرد. هر آنچه می‌بایست بیاموزد آموخته بود و به هر آنچه می‌بایست دست یابد دست یافته بود و دیگر کاری نمانده بود که بکند. احساس رخوتی در خود می‌یافت که رفته‌رفته شدیدتر می‌شد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۳۱)

در این بخش از داستان نیز راوی از نوعی حس ملال در سوژه‌ی سالک سخن می‌گوید که مفهوم هر روزگی هایدگر را تداعی می‌کند. هایدگر برای تبیین اصالت دازاین و توصیف هر روزگی از مفهوم دیگری نیز یاد می‌کند که از نظر او «ابهام» نامیده می‌شود: «وقتی در بودن هر روزی با دیگری، با چیزی روبه‌رو می‌شویم که برای هر کس در دسترس است و هر کس می‌تواند درباره‌ی آن هر چیز بگوید طولی نمی‌کشد که تصمیم درباره‌ی اینکه چه چیزی به فهم واقعی گشوده می‌شود و چه چیزی گشوده نمی‌شود، غیر ممکن می‌شود. این ابهام نه تنها به جهان، بلکه به همین صورت به بودن با دیگری نیز و حتی به سوی خود دازاین نیز سرایت می‌کند. هر چیزی طوری به نظر می‌رسد که گویی فهمیده شده، درک شده و بیان شده است، اما در اصل چنین نیست.» (هایدگر، ۱۹۹۶: ۱۶۲)؛ در این بخش نیز سوژه دچار هر روزگی شده است؛ به گونه‌ای که ابهام وجودی به دازاین نیز سرایت کرده است. اشاره‌ی راوی به حس رخوت در سوژه و شدت گرفتن آن در طول زمان، به این فرایند اشاره می‌کند.

۳-۳- از سلب تا ایجاب

سوژه برای دستیابی به اصالت دازاین، تجربیات مختلفی را از سر می‌گذرانند. اصالت دازاین به مفهوم دستیابی سوژه به آن زیبایی‌شناختی از طریق تحقق مفهوم «از آن خود بودن» هایدگری است. از این روی، سوژه پیوسته سیری از سلب تا ایجاب را در وضعیت‌های حضوری مختلف دنبال می‌کند. این سیر وضعیت‌ی تنش‌ی را در گفتمان شکل می‌دهد و او را دچار نوعی اضطراب وجودی می‌کند. دغدغه‌ی هستی‌اصیل و تنش و اضطراب ناشی از آن، پدرسرگی را به زندگی زائران صحراگرد می‌کشاند و نهایتاً منجر به خدمت او به بچه‌های اربابش می‌گردد و در اینجا است که تردید او نسبت به خدا به باور تبدیل می‌گردد:

«از خود پرسید آیا ذره‌ای نیت صدق نسبت به خدا در دل من بود؟ بله بود، اما هر چه بود با علف هرز شهرت‌خواهی و شهوت نام در چشم مردم پوشیده و آلوده شده بود. برای کسی که مثل من برای کسب نام در نظر مردم زندگی کرده خدا وجود ندارد. من از این پس به جستجوی خدا خواهم رفت.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۱۲۹)

در این بخش، سوژه برای دستیابی به اصالت دازاین، می‌بایست از نوعی گم‌شدگی به خود اصلی‌اش بازگردد. این مفهوم، منطبق بر «از آن خود بودن» هایدگری است. (ر.ک. هایدگر، ۱۹۹۶: ۴۰)؛ هایدگر این فرایند را چنین شرح می‌دهد: «دازاین با گم کردن خویش در عمومیت آن‌ها، حرف‌های بیهوده‌ی آن و با گوش دادن به خود آن‌ها از شنیدن خود خویش فرو می‌ماند. اگر دازاین بتواند از این گم‌شدگی در شنیدن خویش به خودش بازآید نخست باید بتواند خودش را بیابد. خودش را که نشنیده است.» (همان: ۲۵۰)؛ در واقع، سوژه با شنیدن صدای خود دازاین که می‌توان آن را ندای درونی نامید، به هستی‌اصیل خود دست می‌یابد و از اضطراب و تنش فاصله می‌گیرد، اما در این بخش، سوژه به دلیل اینکه صدای درونش را نشنیده دچار نوعی گم‌شدگی و اضطراب شده است. از این روی، وجدانش با پرسشی هستی‌شناختی مواجه می‌شود که آیا نیت صادقانه در وجودش بوده است. پاسخ سوژه به خود نشان می‌دهد او دچار

اضطراب وجودی شده است؛ چرا که شهرت‌خواهی و شهوت‌نام، سبب شده تا دازاین امکان‌های حقیقی خود را از دست بدهد.

رویارویی دازاین با خود حقیقی‌اش، او را به زندگی اصیل پیوند می‌دهد و جستجوی خدا را در وجود او زنده می‌کند. این تجربه‌ی حضور او از یک شرایط سلبی به وضعیت ایجابی می‌رساند. او ابتدا در فرایند یک گسست و از طریق نوعی گم‌شدگی در دیگری (آن‌ها)، از شنیدن خود خویش فرو می‌ماند. در نتیجه، وجود خدا و باور به خدایی را که با شهرت‌خواهی و نام و ننگ همراه بود، نفی می‌کند، اما در فرایندی ایجابی، به سوی امکان‌های اصیل هستی‌شناختی گشوده می‌شود. در جستجوی خدا بودن به چنین فرایندی اشاره دارد. او در این سیر، از روستایی به روستای دیگر می‌رفت و با زائران دیگر گدایی می‌کرد. گاه برای مردم انجیل می‌خواند و همیشه همه‌جا دل‌ها را نرم می‌کرد. این کار سبب شد تا به تجربه‌ی جدیدی از خداباوری دست یابد: «هرقدر به عقیده‌ی مردم کمتر اهمیت می‌داد وجود خدا را در خود نیرومندتر احساس می‌کرد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۱۳۰).

از منظر هایدگر این تجربه‌ی جدید از خداباوری، نتیجه‌ی نوعی تجربه‌ی وانهادگی یا «ترک وجود»^۱ است که ابتدا موجب پیدایش نوعی احساس رنج و اضطراب در سوژه می‌شود. ترک وجود، به مفهوم از میان رفتن سلطه‌ی وجود است. در پرتو ترک وجود و اضطراب ناشی از آن، دازاین آماده می‌شود تا تجلی و رخداد آخرین خدا را تجربه کند، اما این خدا نیز خدایی بی‌نیاز از دازاین نیست. بلکه خدایی است که در انتظار پی افکندن حقیقت وجود و جهش آدمی به دازاین و پیوند او با حقیقت بودن خویش قرار می‌گیرد. (ر.ک. همدانی، ۱۳۸۹: ۱۴۰-۱۴۳)؛ در واقع، سوژه از طریق گذر از یک وضعیت دازاینی به وضعیتی دیگر و در جریان تجربه‌های پی‌درپی سلب تا ایجاب، گشودگی‌های ساحت وجود خویش از گم‌شدگی و اضطراب تا استعلا را تجربه می‌کند. استعلا نیز به مفهوم آمیخته‌شدن با روح هستی است و نتیجه‌ی بازگشت نهایی سوژه به دازاین و گشودگی ساحت وجود او به هستی است.

۴-۳- فرایند دازاینی سیر شوشگر تا استعلا

سوژه (پدرسرگی) در این داستان، شخصیتی است که مدام حضوری بوشی و هستی‌شناختی را تجربه می‌کند. او در فرایند این تجربه، از دازاینی به دازاین دیگر در گذر است و هرگاه به دازاینی وارد می‌شود، آن را نفی می‌کند و از درون آن، دازاین دیگری شکل می‌گیرد و این فرایند پیوسته ادامه دارد. او همواره تلاش می‌کند تا تنش‌ها و چالش‌های معنایی را که در مسیر بودن اوست پشت سر بگذارد و به نوعی از آشوب به نظم سفر کند. «هر بخش از حضور سوژه‌ی بوشی را می‌توان به یک چاله‌ی معنایی تشبیه کرد. بوش‌گر همواره در درون چاله‌ای قرار دارد که از ناحیه‌ی افعال مؤثر یا وجهی تحت‌تأثیر قرار می‌گیرد. این افعال وجهی یا از پیرامون و از ناحیه‌ی دیگران صادر می‌شوند یا در درون خود سوژه در هنگام تعامل یا تقابل با دیگران شکل می‌گیرند.» (شعیری، ۱۳۹۵: ۱۳۴)؛ نخستین و مهم‌ترین چاله‌ی معنایی که پدرسرگی / سوژه در آن قرار دارد، غرور و نخوت است: «از فرط غرور در دروس علمی و خاصه در ریاضیات و نیز در تمرین‌های نظامی و سواری میان همگان سرآمد بود.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۴)

¹ Seinsverlassenheit

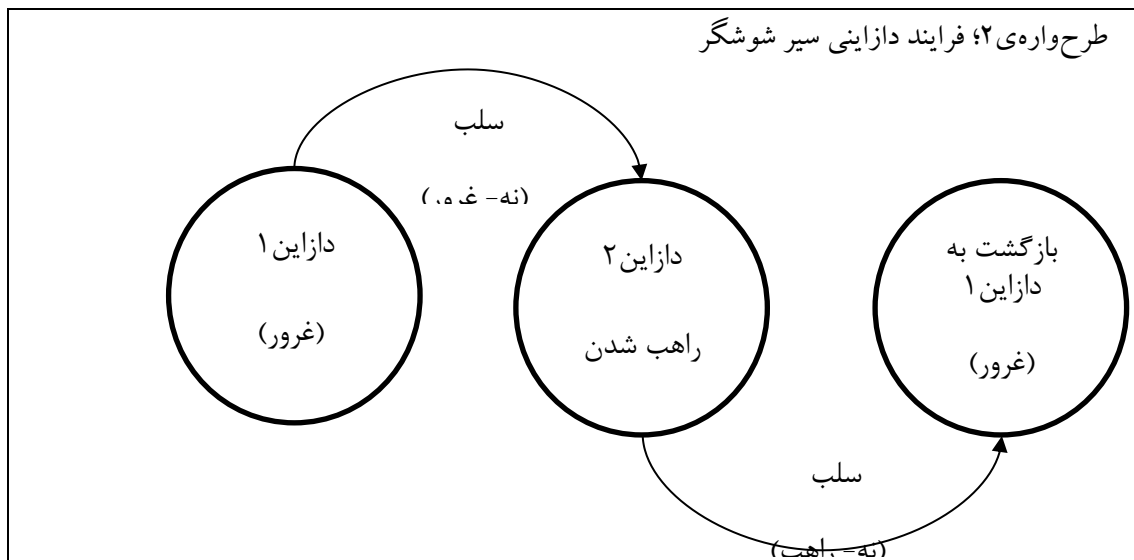
غرور اینجا وجهی مثبت دارد و سبب ممتاز و سرآمدشدن او می‌شود، اما همین وجه مثبت، به تدریج غرور او را تشدید می‌کند؛ به گونه‌ای که سرآمد و ممتاز شدن در همه‌ی امور را وجهی همت خود کرده بود: «میل به بی‌همتایی و تلاش برای چیزی که او را شاخص و از دیگران ممتاز کند تمام زندگی‌اش را در بند می‌داشت.» (همان: ۱۱)

این وضعیت، سبب می‌شد تا این چاله‌ی معنایی دیگر پاسخگوی حضور سوژه نباشد. به همین دلیل، سوژه به نفی غرور و اقدام برای خروج از آن دست می‌زند. این نفی با کنش راهب شدن همراه است. در اینجا راهب شدن کارکرد سلبی دارد و خروج از دازاین اول را تضمین می‌کند: «من از دنیا گریختم تا خود را از وسوسه‌های آن نجات دهم.» (همان: ۴۰)

اما راهب شدن نیز نتیجه‌ی خودبتربینی اوست. راهب شدن که نوعی فرایند استعلایی به شمار می‌رود، غرور دیگری را موجب می‌شود که به واسطه‌ی آن، دیگران را تحقیر می‌کند، اما این غرور با حس مذهبی دیگری درآمیخته شده و شور نام‌آوری را شکل داده بود. این حس، در قالب سرخوردگی و ناامیدی بروز کرد و حس مذهبی و باور و ایمان به خدا را در وجود او تقویت می‌کرد.

سوژه در مواجهه با چاله‌ی معنایی غرور ابتدا آن را نفی می‌کند. سپس در قالب کنشی مستمر از طریق نوعی تسلیم در برابر پیر، دعا و تضرع، به تمرین برای مهار غرور می‌پردازد: «فقط اطاعت و کار و خواندن دعا چنانکه تمام روزش را پر کند او را از تنگنا نجات می‌داد.» (همان: ۲۸)

این اقدام یک جهش معناشناختی است که امکان ورود به چاله‌ی معنایی جدید را فراهم می‌سازد. دستیابی به مقام کشیشی و سرگی یا همان راهب شدن که او را به سلوکی هفت‌ساله فرامی‌خواند، جهش معناشناختی است: «در پایان سال سوم سر تراشید و به مقام کشیشی رسید و نام سرگی یافت.» (همان: ۳۰)؛ این فرایند در نمودار زیر نشان داده شده است:

براساس این نمودار، کنش‌های سوژه در این بخش از داستان که براساس جهش معنایی شکل می‌گیرد، منطبق بر رویکرد سارتری است. مطابق این رویکرد، سوژه به دلیل اضطراب وجودی، اقدام به ترک دازاین می‌کند. این سیر به سوی نیستی

است همان‌گونه که سارتر معتقد است: «کل دازاین ارزشش را از دست می‌دهد و عاری از معنا می‌شود.» (به نقل از: تاراستی، ۲۰۰۹: ۴۳)؛ اما تاراستی نفی را برابر با «نه-بودن» قرار می‌دهد. در این بخش نیز شوشگر نوعی نه-بودن را تجربه می‌کند که در قالب کنش «نه-غرور» تجربه‌ای را از سر می‌گذارند. مرحله‌ی دوم، فرایند استعلایی حضور است که در تقابل با نه-بودن یعنی نه-غرور قرار می‌گیرد و قطب مخالف آن را می‌سازد. در این وضعیت، با استعلای معنایی مواجه هستیم، اما این فرایند به دلیل گرفتاری سوژه در وضعیت هر روزگی مطابق نظر هایدگر، دوباره او را دچار نارضایتی و اضطراب وجودی می‌کند. از این روی، دیگر بار و در سیری وارونه، جهشی به سوی نیستی را تجربه می‌کند که به مفهوم بازگشت به دازاین و سقوط است. این وضعیت، در مقابل زندگی اصیل قرار می‌گیرد و را فرایند دازاینی سیر شوشگر در نظر گرفته‌ایم. در واقع، سوژه بدون دستیابی به تجربه‌ی ایجابی و استعلایی راهب‌شدن و شوق و عشق به آن، به چاله‌ی معنایی غرور سقوط و انحطاط هستی‌شناختی را تجربه می‌کند.

دستیابی به مقام کشیشی هر چند به ارتقای مرتبه‌ی او منجر شده بود، اما به دلیل نوعی نامجویی روحانی که در روان او بیدار می‌کرد، ناپسند بود و دیگر بار غرور او را موجب می‌شد: «سال چهارم رهبانیتش پیر مرشد به او تکلیف کرد اگر وظایف مهم‌تری به او محوّل کنند، نباید رد کند. این حرف پیر در دل او نامجویی روحانی بیدار کرد و این احساسی بود که در راهبان بسیار ناپسندیده است.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۳۱)؛ در ادامه، پدرسرگی را به صومعه‌ای نزدیک پایتخت منتقل کردند که در آن همه‌گونه وسوسه فراوان بود و نیروی سرگی همه صرف مقاومت در مقابل آن‌ها می‌شد. برای رهایی از غرور و نامجویی روحانی و رها شدن از وسوسه‌ها تنها راه، نفی وضعیت حضوری بود. سلب این وضعیت، نوع حضور و هستی او را دگرگون کرد و او را وارد دازاین دیگر کرد که تواضع نامیده می‌شد: «برای چیرگی بر این سرکشی در فروتنی می‌کوشید.» (همان: ۳۳)؛ اما موفق نبود: «علت همه‌ی مشکلات او غرور است و هر چند از راه تواضع از مناصب روحانی چشم پوشیده اما هدفش ارضای غرور خود بوده.» (همان: ۴۰)

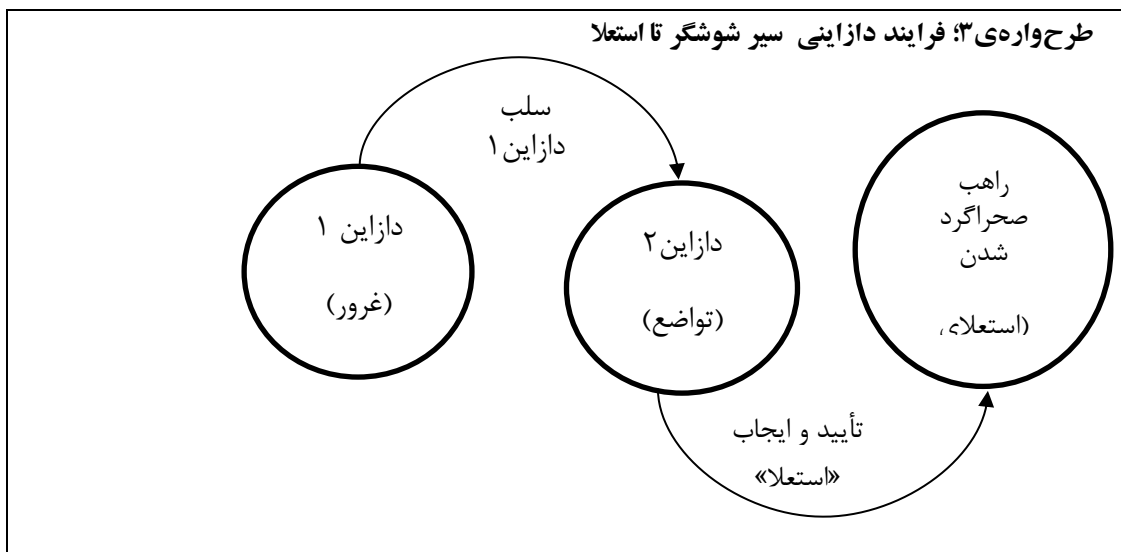
این آگاهی از حضور، تأکیدی بر بُعد بوشی حضور است و پیر تنها راه چیرگی بر غرور را تواضع، تنهایی و مراقبه می‌داند. سوژه به توصیه‌ی بزرگ‌پدر به اعتکاف گاه تامینو که زاغه‌ای بود در کوه کنده، می‌رود. پس سوژه همچنان در چاله‌ی معنایی غرور استقرار دارد و حتی با وجود جهش معنایی یعنی راهب شدن نتوانسته از آن خارج شود و این به مفهوم اضمحلال سوژه است: «مشقت اصلی مبارزه‌ی باطنی بود، مبارزه با خود، هیچ انتظار نداشت کار تا به این اندازه دشوار باشد.» (همان: ۴۹)؛ سوژه‌ی بوشی توان تغییر کامل و حذف ویژگی‌های دازاین یک را ندارد. حضور، همواره بخشی از آگاهی حضور را که مجموعه‌ی تجربه‌ی دازاین‌های قبلی است در حافظه‌ی سوژه نگاه داشته؛ به همین دلیل رهایی کامل از آثار دازاین غرور ممکن نیست. سوژه حتی پس از گذشت سالیان سال انزوا و اعتکاف و درآمدن به هیأت پیری وارسته و با برخوردارگی از قدرت شفابخشی بیماران، افزایش شمار زائران و شهرت فراوان، توانایی خروج از غرور را ندارد:

«نمی‌توانست خشنود نباشد و به نتایج کارهایش و نفوذی که در دیگران داشت بی‌اعتنا بماند. فکر می‌کرد چراغی است که خدا برافروخته است و هر قدر که این فکر در دلش بیشتر ریشه می‌گرفت حس می‌کرد که روح خدایی از دلش دور می‌شود و نور حقیقتی که در سینه‌اش بود رو به خاموشی می‌گذارد... ناگهان از نخوت خود شرمسار شد و

باز شروع کرد به دعا کردن... دعاهای او برای دیگران معجزه کرده، اما نتوانسته خود او را از بند سوداهای حقیرش آزاد کند.» (همان: ۹۹)

در این بخش از داستان، سوژه‌ی بوشی در میان مجموعه‌ای از خودهای غیر خود گرفتار شده است که برای دستیابی به آگاهی حضور و هستی اصیل خود می‌بایست بتواند به مرحله‌ی «از آن خود بودن» دست یابد. این از آن خود بودگی، تعبیر هایدگر است که این امکان را برای سوژه فراهم می‌کند تا بودن خویش را انتخاب کند. (هایدگر، ۱۹۹۶: ۴۰)؛ به‌زعم شعیری و کریمی‌نژاد، «حضور بوشی کنشگر دارای ابعاد و مراحل متفاوتی است که عبارت‌اند از: حضور مجازی، جاری، مهیا، بالفعل یا محقق.» (شعیری و کریمی‌نژاد، ۱۳۹۱: ۳۵)؛ این حضور از طریق افعال مؤثر نمایه می‌شود. در این بخش، راوی برای سوژه فعل مؤثر توانستن را به کار برده است. این فعل به صورت منفی، خشنودبودن سوژه از کنش خود را بیان می‌کند. این فعل، کنشگری را معرفی می‌کند که کنشگر جاری یا بالقوه نامیده می‌شود. درمقابل، کاربرد فعل نتوانستن از عدم تحقق کنش سوژه حکایت می‌کند. درواقع، تضاد میان دو فعل توانستن و نتوانستن، نشان می‌دهد سوژه سیری دازاینی را تجربه می‌کند و به تعبیر هایدگر «در پی امکان‌های رهاکردن خود در جهان است.» (هایدگر، ۱۹۹۶: ۱۶۱)؛ این سوژه به این دلیل نمی‌تواند به یک وضعیت ایجابی حضور دست یابد و در نتیجه، نتوانسته حضور بالقوه‌ی خود را به حضوری تحقق‌یافته تبدیل کند. عدم تحقق کنش سوژه، او را دچار اضطراب وجودی می‌کند. شرمسارشدن از نخوت، از این اضطراب در شخصیت سوژه خبر می‌دهد. در ادامه، به کنش دعا متوسل می‌شود. کنش دعا از کنش‌های ترغیبی و القایی است. این کنش، معادل فعل مؤثر دانستن و نتوانستن است، اما این کنش هنگامی که با فعل مؤثر نتوانستن همراه می‌شود، نشان‌دهنده‌ی عجز سوژه از این کنش و ناتوانی او برای خروج از دازاین غرور و عدم دستیابی به وضعیت ایجابی حضور است.

سیر پیوسته‌ی شوشگر در دازاین در وضعیت‌های مختلف حضوری و گذر از وضعیت‌های سلبی، درنهایت شوشگر را به وضعیتی ایجابی می‌رساند که همان راهب شدن است. درواقع، شوشگر در نتیجه‌ی سیر خود از بودن به نه-بودن و در نهایت به پر-بودن و استعلا‌ی حضور دست می‌یابد که در قالب راهب شدن طرح شده است. پس از استعلا نیز شوشگر به دازاین بر می‌گردد و به خلق نشانه‌های متفاوت می‌پردازد که بوشی هستند. این فرایند در نمودار زیر نشان داده شده است:

۵-۳- استمرار بوشی

در گفتمان بوشی، سوژه در نظامی تلاطمی قرار دارد که همواره با مسأله‌ی بودن مواجه است که بواسطه‌ی حضور کنشگر در لحظه معنادار می‌گردد. وی همواره دچار عدم اطمینان نسبت به ثبات احساس‌ها و باورهای درونی خود و دچار احساس تردید و شک است و این نقصان معنا زمانی از بین می‌رود که سوژه بتواند اطمینان و باور از دست رفته را بازیابد. این نوعی چالش بوشی است که در آن معنا و نقصان معنا در چالش با یکدیگر قرار دارند. سوژه پس از ورود به هر دازاینی دچار غرور و نخوت می‌شود. غرور برای او به منزله‌ی نقصان است و او برای رهایی از آن به کنش ترک دنیا، دعا خواندن و مشغول کردن خود به امور روزانه روی می‌آورد، اما با مقاومت از ناحیه‌ی دنیا و کنشگران دیگر از جمله زنان ریاکار، پیرپدر صومعه و ژنرال سابق هنگ در برابر حضور خود مواجه می‌شود. او موفق به عبور از نقصان می‌شود و مقاومت و مانعی را که بر سر راه قرار دارد برمی‌دارد و در نقطه‌ی مقابل نقصان که نوعی کمال است، قرار می‌گیرد، اما باز هم وضعیت تثبیت‌شده‌ای ندارد، زیرا مدام با مقاومتی جدید از ناحیه‌ی درون و بیرون مواجه می‌گردد و احتمال درهم شکستن آن وجود دارد که در بخش‌های مختلف داستان، بارها با آن مواجه می‌شویم. سوژه در هر زمانی اعم از گذشته و حال با تجربه‌ی جدیدی از نقصان مواجه می‌شود که احتمال دارد در آینده نیز رخ نماید.

این سوژه‌ی بوشی در چالش بی‌پایان با بودن خود قرارداد زیرا هیچگاه حضور او برای خودش کفایت نمی‌کند، پس حضوری اضطراب‌آور دارد و اضطراب او بر اثر ناتوانی در مقابل دنیا، وسوسه‌های آن و ابژه‌هایی است که در برهه‌ای از زمان برای او وجهی مثبت و پیش‌برنده داشته، اما با ورود به دنیای رهبانیت، وجهی منفی و تهدیدآمیز می‌یابد؛ از جمله زنان زیبا و بانفوذ در مجالس، دستیابی به مقامات بالا، دست یافتن به سطح کمال در هر کار و مورد تحسین و تمجید دیگران واقع شدن. پس او سوژه‌ای بوشی و مضطرب است که در پی سلب همواره‌ی خود و حضور خود است. او مدام از چاله‌های معنایی خروج و به چاله‌ی معنایی دیگری سقوط می‌کند و از اضطرابش کاسته نمی‌شود. کاساتسکی پس از درآمدن به سلک راهبان، محیطی جدید را تجربه می‌کند و در چاله‌ی معنایی جدیدی که ترک دنیاست می‌افتد ولی این هم او را قانع نمی‌کند و تصمیم به خروج از آن محیط می‌گیرد یعنی برای دوری از مردم سر برتراشد و با لباس دهاتی و کلاه نم‌دی از آنجا دور شود و از این ده به آن ده برود اما منصرف می‌شود:

«... اما مردد بود که رفتن درست‌تر است یا ماندن. اما بعد تردید از دلش زایل شد و بر روال معمول گردن نهاد.»

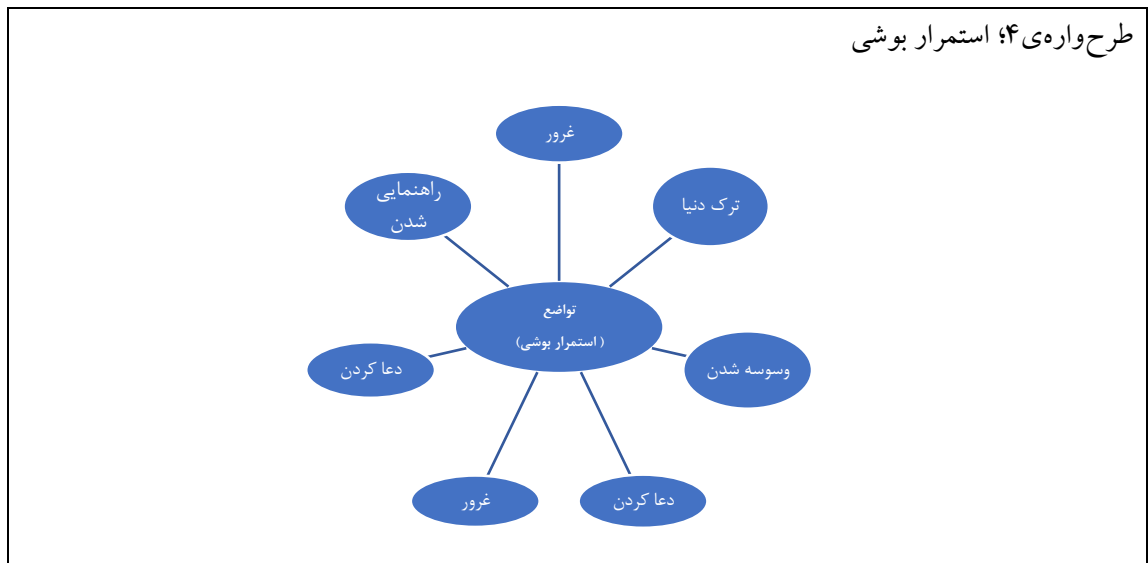
(تولستوی، ۱۳۹۹: ۸۰)

نهایتاً در پایان داستان به دنیا بازمی‌گردد و در مزرعه به‌عنوان کارگر مشغول به کار می‌شود. وی هشت ماه به همین شیوه صحراگردی کرد و شبی در پناهگاهی بازداشتش کردند و چون شناسنامه نداشت به جرم ولگردی محکوم و به سبیری فرستاده شد: «در سبیری به‌صورت کارگر اجیر نزد دهقان چیزداری به کار گماشته شد و هنوز همانجاست. در باغ میوه‌ی دهقان کار می‌کند و به بچه‌های اربابش درس می‌دهد و از بیماران پرستاری می‌کند.» (همان: ۱۳۳)

سوژه به دلیل تعدد دازاین‌ها مدام در وضعیتی سلبی قرار می‌گیرد که نفی یک چاله‌ی معنایی و سقوط به چاله‌ای دیگر است و برای خروج از آن عصیان می‌کند. پس سوژه‌ای عصیانگر است که عصیان او اکثراً به ناکامی می‌انجامد و تا پایان داستان، سبب خروج و رهایی او از چاله‌های معنایی نمی‌گردد.

در بوش ما با یک شخص مواجه هستیم، اما شخصی که زیر بار فشار و تنش که با آن مواجه است تکثیر می‌شود. پس سوژه هم یک نفر است و هم چند نفر. او پیوسته با دیگری خودش در چالش است و هر حضور جدید او در نتیجه‌ی همین تعامل و چالش حاصل می‌شود؛ او با دیگری خودش در آشتی و یا با او در قهر به سر می‌برد. (به نقل از شعیری، ۱۳۹۵: ۱۵۱)؛ در این داستان نیز پدرسرگی پیوسته آنچه را که در لحظه‌ی پیش تأیید نموده، لحظه‌ای دیگر نفی می‌کند و به دنبال راهی برای فرار از آن است. پس گفتمان بوشی تردیدساز است و ثبات یا قطعیت معنایی در آن ممکن است. او از یک‌جا به بعد خاصیت کنشی خود را از دست می‌دهد و به یک شوش‌گر تبدیل می‌شود یعنی به‌جای اقدام کنشی و حرکت در مسیر تغییر وضعیت خود، در وضعیتی انفعالی قرار می‌گیرد و آثار درد و رنجی که بر او وارد می‌گردد را تحمل می‌کند. در این زمان‌هاست که ضعف وجود او را فرامی‌گیرد و قسمتی از خود سوژه برای خود دیگر او زیادی و ناکارآمد به نظر می‌رسد. او به‌عنوان یک بوش‌گر همواره در درون چاله‌هایی قرار دارد که از ناحیه‌ی خود، دیگری (بزرگ پدر صومعه، زنان)، محیط پیرامون (صومعه‌ی جدید) و اشتباه یا خطای کنشی (خشم، غرور، علاقه به تحسین شدن، کمال‌جویی) ایجاد می‌گردد. هرگاه که سوژه تصمیم می‌گیرد از غرور بگریزد و به نه-غرور برسد، با رخ دادن اتفاقات بیرونی یا وسوسه‌های درونی موفق نمی‌شود و در همان چاله‌ی غرور و چاله‌های مرتبط با آن سقوط می‌کند. پس تشویش، کاساتسکی را به نقطه‌ی اول یعنی دنیا برمی‌گرداند که می‌توان از آن به تجربه‌ی مکرر حضور بوش تعبیر کرد. هم تکرار حضور و هم حرکت در راستای دگرگونی، موجب مختل شدن امنیت درونی سوژه است که از آن با عنوان اضطراب بوشی یاد شد.

بوش محصول تردید، نفی، انتخاب و تردید مجدد است. این سوژه مدام در حال تمرین نفی است، اما این تمرین فقط لایه‌های سطحی حضور او را تغییر داده ولی لایه‌های زیرین، محتوای حضور را که چالش‌پی‌درپی با خود و دیگری است در خود دارد و این چالش با خود، یکی از مهم‌ترین کارکردهای نظام بوشی است یعنی سوژه چگونه می‌تواند طعم اطمینان حضور و غلبه بر نقصان معنایی را بچشد و به دنبال راهی برای بودن و اطمینان از این بودن است. درنهایت سوژه با دستیابی به تواضع و فروتنی که استمرار بوشی محسوب می‌شود، فرایندی استعلایی را طی می‌کند:

براساس این نمودار، سوژه در هر مرحله از سیر به سمت استعلا دچار موانعی می‌شود که مانع حرکت او می‌شوند. این موانع گاه وجهی مثبت دارند و گاه وجهی منفی. ترک دنیا، دعا کردن، تحت هدایت پیر قرار گرفتن، مثبت و غرور و وسوسه، به‌عنوان صفت منفی طرح می‌شوند. اما سوژه هر بار با مقاومت، از این موانع به سلامتی گذر می‌کند و درنهایت با استمرار در وضعیت کنشی خود، تواضع و فروتنی را به‌عنوان وضعیت حضوری مستمرا انتخاب می‌کند و استمرار بوشی را موجب می‌گردد.

۳-۶- سبک بوشی حضور

سبک بوشی حضور براساس نظریه‌ی تاراستی (۲۰۰۹: ۴۴)، در قالب این مراحل شکل می‌گیرد: الف) نفی: دورشدن از دازاین؛ ب) پذیرش نیستی؛ پ) بازگشت از نیستی به دازاین؛ رهاکردن نیستی (یعنی رد آن)؛ ت) ایجاب و پذیرش دازاین؛ ث) حرکت دوری از دازاین و نزدیک‌شدن مجدد به آن؛ اما در مسیر استعلا. بررسی داستان مورد بحث در یک نگاه کلی، منطبق بر این الگو است، اما نوع کنش‌ها و وضعیت حضوری شوشر و نوع مواجهه‌ی او با اضطراب‌ها، سبک بوشی خاصی را رقم می‌زند که براساس پی‌رفت‌های این داستان شکل گرفته است.

کاساتسکی ابتدا فردی مغرور است و از آن احساس رضایت می‌کند؛ سپس به دلیل ناامیدی از نامزدش و برای اثبات برتری خود به دیگران، راهب می‌شود؛ با وجود سال‌های متمادی رهبانیت، دعا و اعتکاف، موفق به تسلط بر غرور و بروز تواضع نمی‌گردد. پس دوباره با راهنمایی پاشنکا به دنیا بازمی‌گردد و به فردی متواضع و فروتن تبدیل می‌شود. او در چاله‌های معنایی متفاوت اما پیوسته به‌هم قرار دارد و گاهاً جهش‌های معنایی‌اش بی‌نتیجه و ناپایدار است و در جریان پی‌درپی سلب و اضطراب‌های مداوم قرار می‌گیرد و برای فرار از گذشته در چاله‌ی معنایی حال سقوط می‌کند و در چالش همیشگی خود با خود و با تن خود است: «باز پیش چشمش سیاه شد. زانویش لرزید و سرش گیج رفت. گفت: مراسم عشای ربانی را باید بگذارم برای فردا. امروز نمی‌توانم.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۸۷)؛ در واقع، سوژه در جریان حضور در دازاین و وضعیت مختلف حضوری در جستجوی دستیابی به اصالت وجودی خود است که مطابق با

اندیشه‌ی هایدگر می‌توان آن را دستیابی به مفهوم «از آن خود بودن» نامید. هایدگر (۱۹۹۶: ۴۰)، این تجربه‌ی دازاین را چنین توصیف می‌کند: «دازاین به اقتضای ویژگی‌هایش دارای امکان اصیل بودن، یعنی «از آن خود بودن» است.» کاساتسکی برای بازیابی این وجود اصیل، به مقام راهبی تشرّف می‌یابد، اما مقام راهبی در ادامه، او را دچار هر روزگی می‌کند. این هر روزگی نیز او را دچار ملال و اضطراب وجودی می‌کند. این اضطراب، کنج‌جویی او را دوباره برمی‌انگیزد تا بتواند با کسب تجربه‌ای دیگر وارد دازاین دیگری شود و در نتیجه، امکان رهاشدن در جهان و گشوده‌شدن به آن، برایش فراهم گردد، اما با وجود مراقبه‌ها و اعتکاف‌ها، هر چیز کوچک و جزئی می‌تواند این سوژه‌ی بوشی را در معرض تهدید و وسوسه قرار دهد. در این مرحله، اولین چالهی معنایی که او را وسوسه می‌کند، مربوط به جاذبه‌ی حضوری زنان زیباروی است: «خوشحال بود که تاجر به او گفته بود دخترش ۲۲ ساله است و او می‌خواست بداند که زیبا هم هست یا نه و اینکه بیماری لطف و جاذبه‌ی زنانه‌ی او را زایل کرده است یا نه؟» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۱۰۱)؛ گرفتارشدن در جاذبه‌ی حضوری زنان زیبا، به مفهوم فاصله گرفتن از همان فرایند «از آن خود بودن» است. هایدگر این نوع گرفتاری را با مفهوم «گم‌شدگی»، چنین تبیین می‌کند: دازاین با گم کردن خویش در عمومیت آن‌ها، حرف‌های بیهوده‌ی آن و با گوش دادن به خود آن‌ها از شنیدن خود خویش فرو می‌ماند.» (هایدگر، ۱۹۹۶: ۲۵۰)؛ فرومانده سوژه از شنیدن خود، به این مفهوم اشاره می‌کند. نتیجه‌ی چنین کنشی، واماندگی از خود و اضطراب وجودی است.

دومین چالهی معنایی، افتخار به قدرت شفابخشی و مستجاب‌الدعوه بودن است. به کراماتش شاخ و برگ دادند و تأکید می‌کردند که نفس او شفابخش است و از مسافات دور بیماران خود را نزد او می‌آوردند: «اولین شفابخشی او در هشتمین سال گوشه‌گیری‌اش بود که نوجوانی ۱۴ ساله را با گذاشتن دست بر سرش و دعا کردن شفا داد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۷۳)؛ در این وضعیت، دازاین گرفتار خود کسان می‌شود. هایدگر برای تبیین وضعیت بوشی سوژه، دو اصطلاح خود-اصیل و خود-کسان را به کار می‌برد. هایدگر، دیگرانی را که امکان‌های دازاین را در اختیار می‌گیرند و او را از خودش دور می‌سازند، «کسان» می‌نامد. دازاین در وهله‌ی اول خود اصیلش نیست، بلکه خود-کسان است. دریافت‌های پیشاهستی‌شناختی و نیز نخستین تفسیرهای هستی‌شناختی دازاین براساس فهم کسان شکل می‌گیرد. (آزادانی و بهشتی، ۱۳۹۷: ۱۱)؛ آوازه و شهرت سوژه، سبب می‌گردد تا او خود را نه از منظر خود اصیلش، بلکه از منظر دیگران ارزیابی کند. این امر سبب دور شدن سوژه از دازاین می‌شود. در نتیجه، اضطراب و دلهره‌ی وجودی دیگران او را فرا می‌گیرد.

سومین چالهی معنایی، خشنودی از نفوذ در دیگران و مورد تحسین واقع شدن است: «البته نمی‌توانست خشنود نباشد و به نتایج کارهایش و نفوذی که در دیگران داشت بی‌اعتنا بماند. ستایش آن‌ها برایش شیرین بود و دلش را شاد می‌کرد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۷۹)؛ در این بخش، خشنودی طرحی از همان گرفتاری در خود کسان است. در واقع، دازاین با جذب شدن در خود کسان، به آرامش دست می‌یابد تا از شنیدن صدای خود دازاین که به وجدان تعبیر می‌شود، بازماند. شیرین بودن ستایش دیگران و شاد کردن دل خود به چنین وضعیتی اشاره دارد.

چهارمین چاله‌ی معنایی، گرفتاری در نوعی سرکشی بود که سبب قضاوت بزرگ‌پدر صومعه و خوارداشت او می‌شد: «برای چیرگی بر این سرکشی در فروتنی می‌کوشید، اما در ژرفای دل بر او داوری می‌کرد و خوارش می‌داشت.» (همان: ۳۳)؛ در این مرحله نیز سرکشی و غرور و خوارداشت دیگران سوژه را گرفتار نوعی گم‌شدگی در وجود کسان می‌کند. این امر مانع دستیابی او به اصالت وجودی و در نتیجه، سقوط و افتادن در دازاین و استغراق در روزمرگی سوژه می‌شود.

پنجمین چاله‌ی معنایی، احساس رضایت از حس عاشقانه‌ی دیگران به خود و خالی‌بودن از احساس عاشقانه به دیگران است: «عشق دیگران نسبت به خودش برایش خوشایند بود و به آن احتیاج داشت اما خود نسبت به آن‌ها چنین احساسی در دل نداشت. دلش از عشق خالی بود.» (همان: ۱۰۰)؛ در این بخش نیز سوژه دچار نوعی دوگانگی شده است. در واقع، دازاین با گم کردن خویش در عشق دیگران به خود از شنیدن خود خویش باز می‌ماند. در نتیجه، دیگر بار دچار اضطراب وجودی می‌شود. خالی بودن دل سوژه از عشق، نشان‌دهنده‌ی فاصله گرفتن او از خود اصیلش است. به‌زعم هایدگر دازاین می‌تواند بدل به محلی برای ظهور وجود گردد. از نظر او تجرب‌هی هراس یا همان اضطراب، دازاینی را که غرق در خود کسان است، به خود اصیلش فرا می‌خواند. این فراخوانی از سوی وجه متعالی دازاین، صورت می‌گیرد. (ر.ک. همدانی، ۱۳۸۹: ۲۸۱)؛ بر این اساس، سوژه هر لحظه در چاله‌ی معنایی دیگری گرفتار می‌شود. این چاله‌های معنایی، سبب نوعی گم‌شدگی شد که سوژه را از شنیدن صدای درونی خود باز می‌داشت. این گم‌شدگی، از نقصان وجودی سوژه حکایت می‌کند. نتیجه‌ی این نقصان، نقصانی دیگر است که فرایندی تنی نیز پیدا می‌کند و او را دچار سرگیجه و سیاهی چشم می‌کند. پس در اینجا وضعیت بوشی سوژه، علاوه بر اینکه محتوای حضور را تحت تأثیر قرار داده به تن سوژه هم سرایت کرده و این مسأله او را از انجام کنش مناسب باز می‌دارد و او نمی‌تواند مراسم عشای ربانی را کامل و مفصل اجرا کند: «بخش پایانی نماز غروب را اندکی مختصر کرد و به آن پایان داد.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۸۲)

پس در این داستان، سوژه حضوری دوگانه دارد؛ گاه با خود انتزاعی و خود محتوایی مواجه است که بیشترین بسامد را دارد و گاه با خود به‌مثابه‌ی حضور تن درگیر می‌شود. در لحظه‌ای که او با حضور تن درگیر است دیگر به فتح ابژه‌ی ارزشی یعنی برگزاری کامل و بی‌عیب و نقص مراسم عشای ربانی و تبرک دادن به تک‌تک زائران فکر نمی‌کند و از آن می‌گذرد. این حضور دوگانه را بر اساس نظام بوشی و مطابق اندیشه‌ی هایدگر، خود اصیل و خود کسان نامیدیم. سبک بوشی حضور نیز مبتنی بر همین حضور دووجهی شکل می‌گیرد و فرایند گذر از خود کسان به خود اصیل، تجربه‌ی خود دازاین است که حقیقتش در پیوند با وجود تحقق می‌یابد و در نهایت وضعیتی ایجابی را برای او رقم می‌زند.

پدرسرگی در وضعیت موجود، احساس خلأ و نقصان می‌کند و غرور و عدم کنترل خشم خود را سدی در راه پیشرفت می‌بیند و در پی یافتن راهی برای خروج از جهان‌بودگی خود و نجات از اضطراب حضور خویش است. او می‌خواهد با خروج از غرور و خشم، معنایی متفاوت و جدید بیافریند. پس طی یک انتخاب آگاهانه و از طریق ترک دنیا و درآمدن به سلک راهبان، راه‌هایی از خلأ و نقصان را می‌جوید. پس از عبور از جریان سلبی یعنی نفی غرور و خشم گمان می‌کند که به ایجاب می‌رسد یعنی می‌تواند بر غرور و خشم خود غلبه کند. در شوش‌گر احساس‌مدار یعنی کاساتسکی بیزار از غرور و

خشم، کشش اولیه‌ای به غلبه بر این دو نیرو ایجاد شده و فضایی اعتباری پدید آمده که در آن، متفاوت بودن به‌عنوان ارزش، اعتبار می‌یابد و با ورود به دنیای رهبانیت، فرارزش بروز می‌کند. راهب‌شدن ارزشی متمایز است که مفهوم آزادی انتخاب را در خود دارد. نحوه‌ی حضور سوژه در زمان و مکان که براساس رابطه‌ی حسی- ادراکی‌اش با محیط پیرامون (نامزدش، جمع نجبا و اشراف، غرور و خشم) شکل گرفته، قابل توجه است. شوش‌گر درون دازاین، برای عبور از احساس خلأ و نقصان، دازاین را نفی می‌کند و در یک جهش، وضعیت حضوری متفاوتی را تجربه می‌کند. در واقع، راهب‌شدن، نفی دازاین و هرآنچه است که به دنیا مربوط می‌شود چه مادی چه معنوی از قبیل غرور و خشم، کمال‌جویی، شهرت‌طلبی و... به این ترتیب، استعلا صورت می‌گیرد و سوژه وارد دنیای جدیدی می‌شود. نشانه‌های بوشی در اینجا به این شکل استعلا یافته که سوژه محتوای درونی خود را شامل غرور و خشم و شهرت‌طلبی در دازاین باقی گذاشته و صورت/ دال خود را متحول کرده و بدین ترتیب، از انسانی معمولی به راهب تبدیل شده است.

راهب‌شدن کاساتسکی نوعی گسست از شرایط روزمره و مسیر برنامه‌ی زندگی اوست و همین گسست برای او حضور بوشی را رقم می‌زند. این حضور، نتیجه‌ی آگاهی است که در عمق وجود سوژه نهفته است و سبب می‌گردد تا از غرورش آگاه گردد. بنابراین او نسبت به غرور در موقعیت سلبی قرار می‌گیرد. در نتیجه، با برهم زدن ازدواج و گسست در نظام برنامه‌مدار زندگی، راهب می‌شود. انتظار این است که راهب‌شدن، زمینه‌ی رسیدن او به آزادی از غرور، خشم و شهوت و استعلا را فراهم کند، اما خود همین غرور، غرور دیگری را در شخصیت او شکل می‌دهد و نمی‌تواند بر وسوسه‌های درونی خود غلبه کند. پس مشقت اصلی، مبارزه‌ی درونی و باطنی با خود است:

«رنج او از دو منبع بود. یکی شک و دیگری شهوت، همین که بر شک چیره می‌شد آتش شهوت نیز خاموش

می‌گردید.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۵۰)؛ «او مدام از ابتدا تاکنون از خدا خواسته بود به او پاکی، تواضع راستین و عشق عطا

کند. دعا‌های او برای دیگران معجزه کرده، اما نتوانسته خود او را از بند سوداهای حقیرش آزاد کند.» (همان: ۹۹)

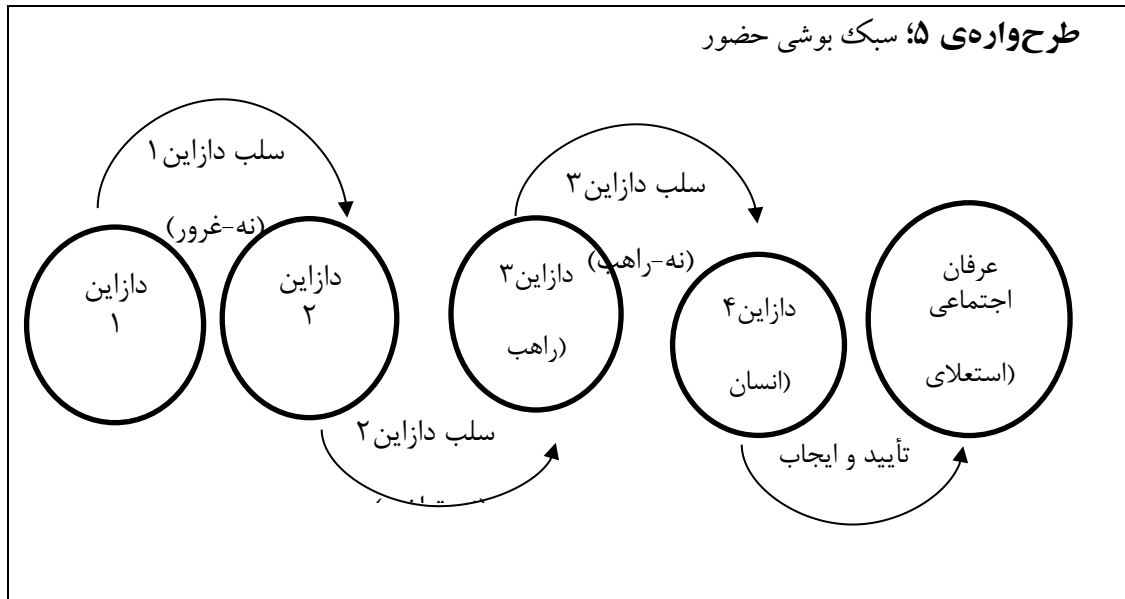
به این ترتیب، کاساتسکی از انتخاب راهب‌شدن ناامید و پشیمان می‌شود؛ دستیابی به این مقام، نه تنها سبب رهایی و آزادی او از تعلقات نشده بود بلکه هر روز وسوسه‌ها در شکل تازه‌ای بر او عرضه می‌شد و حس می‌کرد هر بار گرفتار آن‌ها می‌شود. از این روی، به یکباره رهبانیت را به یک‌سوی نهاد: «پدرسرگی لباس‌های دهقانی‌اش را پوشید و گیسوانش را با قیچی کوتاه کرد و رفت و تصمیم گرفت خودش را بکشد» باید کار را تمام کرد. خدایی در میان نیست... دیگر به خدا اعتقاد نداشت.» (همان: ۱۰۶)

ترک رهبانیت به مفهوم ناامیدی و از دست دادن اعتقاد به خدا بود. اوج ناامیدی از خدا همان نقصانی است که مقدمه‌ی هر حرکت و کمال است. از نظر فونتنی، این نقصان دلالت بر «انتظار امر نامنتظر» دارد که ناگهان گسستی در نظام پیوستاری ایجاد می‌کند و جهان «دیگری» را می‌نمایاند و لاندوفسکی این لحظه را «لحظه‌ی زیبایی‌شناختی» می‌نامد. (به نقل از بابک‌معین، ۱۳۹۴: ۶۳)؛ پدرسرگی به خواب می‌رود و به شیوه‌ی رؤیای صادقه عارفان، فرشته‌ای به خوابش آمد: «که به او گفت برو پیش پاشنکا و راه چاره‌ات را از او پیرس. از او پیرس که گناهت کدام است و نجاتت در چیست؟» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۱۰۹)

این لحظه همان لحظه‌ی زیبایی‌شناختی است که بر مبنای نظام تصادف شکل می‌گیرد و مبتنی بر «برخورد تصادفی موقعیت‌ها» است که سوژه را با معنای دفعی و ناگهانی مواجه می‌سازد و او را دچار تحیر و دگرگونی روحی می‌کند. (بابک‌معین، ۱۳۹۶: ۷۵)؛ معرفی پاشنکا به پدرسرگی از طرف فرشته، نقش او را تا مقام یک پیر و پدر روحانی ارتقا می‌بخشد و پاشنکا را در نقش راهنمای روحانی او معرفی می‌کند. پاشنکا با نوع زندگی ساده و بی‌ریا و بخشندگی‌اش در نقش پیری عرفانی، او را با تجربه‌ی رفتاری مرامی و اتیک‌محور آشنا می‌سازد که رهایی‌بخشش از غرور و خشم است. سوژه در جریان یک تکانه و شوک‌گفتمانی قرار می‌گیرد که نتیجه‌ی آن نوعی تنش و دگرگونی روانی و درونی است. این تجربه، همان طریق چگونگی زیستن با مردم و خدمت به آن‌ها بدون چشم‌داشت و تنها جستجوی خود حق است:

«پاشنکا برای خدا زندگی می‌کند به این خاطر که برای مردم زنده است. یک کار نیک، یک پیاله آب که بی طمع پادشاه به تشنه‌ای داده شود ارجمندتر از همه‌ی کارهای خوبی است که من در راه مردم کرده‌ام. از خود پرسید آیا ذره‌ای نیت صدق نسبت به خدا در دل من بود؟ بله بود اما هرچه بود با علف هرز شهرت‌خواهی و شهوت نام در چشم مردم پوشیده و آلوده شده بود. برای کسی که مثل من برای کسب نام در نظر مردم زندگی کرده خدا وجود ندارد. من از این پس به جستجوی خدا خواهم رفت.» (تولستوی، ۱۳۹۹: ۱۲۸)

تجربه‌ی حضور در میان مردم و خدمت صادقانه به آن‌ها، همان عرفان اجتماعی است که در نظام عرفان شرقی نیز طرح شده است. ترک مقام‌کشی و جستجوی حق در حضور در میان مردم و مسیر خدمت به آن‌ها، پدرسرگی را به نقطه‌ی اول باز می‌گرداند؛ یعنی خروج از جهان‌بودگی که در قالب حس تعلق به دنیا بروز می‌یابد و بازگشت دوباره به آن. اما این تجربه‌ی حضور با حضور نخستین متفاوت است. درست است که پدرسرگی مانند انسان‌های غیر راهب، دارای همان وسوسه‌ها و تعلقات است، اما او با خروج از بوش نخستین که در قالب غرور و شهوت نمود یافته بود، فضای باز حضور را تجربه می‌کند و به ابژه‌ی زیبایی‌شناختی تبدیل می‌شود. در نتیجه، معنای واقعی انسان بودن و وحدت با خدا را تجربه می‌کند که استعلا‌ناییده می‌شود و سبک بوشی حضور در بستر آن رخ می‌دهد. این فرایند در نمودار زیر نشان داده شده است:

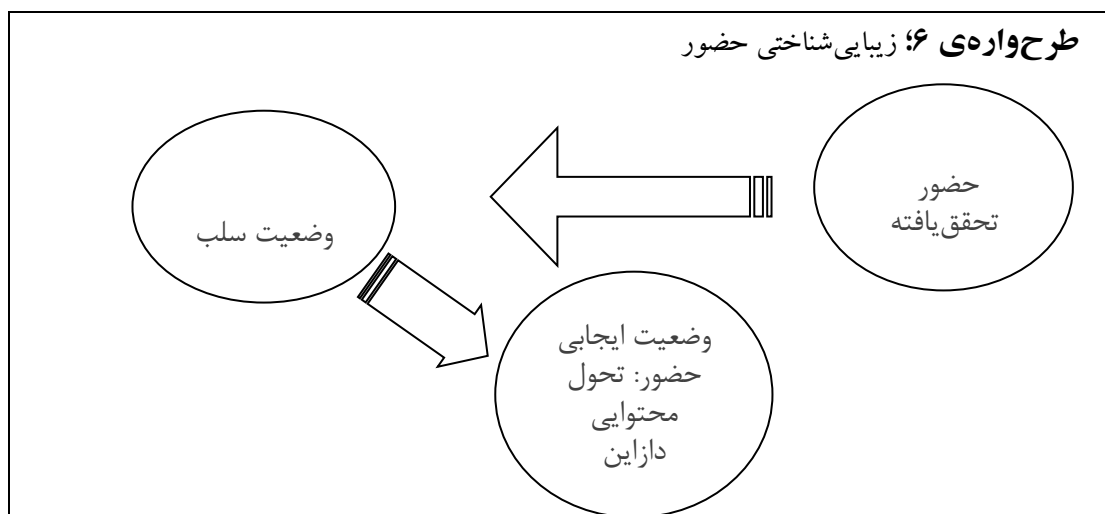
بر اساس این، کنشگر بوشی در فرایند دازاینی سیر خود همواره به واسطه‌ی امکان‌هایی که بر حضورش گشوده می‌شد که ما به پیروی از هایدگر آن را «امکان‌هایی برای رهاکردن خود در جهان» می‌نامیم، به وجه حضوری خود معنا می‌بخشد. این امکان‌های گشوده به جهان برای سوژه، به تعبیر هایدگر بی‌قراری، هیجان و کنجکاوی نوی را در وجود سوژه بر می‌انگیزد. در نتیجه، تجربه‌های بوشی مختلفی را از سر می‌گذرانند. این فضاها امکانی که بر مبنای سلب و ایجابی پیوسته شکل می‌گیرد، برای بوش‌گر امکان تجربه‌ی جدیدی را فراهم می‌کند که گذر از وضعیت حضوری در دازاین است و در نهایت، به شکل‌گیری فرایند استعلایی معنا منجر می‌گردد. در واقع، فرایند استعلایی معنا و حضور استعلایی بوشگر، به تعبیر هایدگر، گذر از خود کسان و دستیابی به خود اصیل است.

۷-۳- زیبایی‌شناسی حضور

یکی از جلوه‌های زیبایی‌شناسی در این داستان، سوژه‌ای است که از حضوری ادراکی - حسی برخوردار است. از نظر گرمس، زیبایی به مفهوم حضور جسمانه‌ی حسی^۱ است. او معتقد است که معنا در تلاقی سوژه و اُبژه و یا در تلاقی انسان و دنیا با یکدیگر و به طور غیرمنتظره شکل می‌گیرد. حسی از سوژه با حسی از دنیا وارد تعامل می‌شود و حاصل این تعامل، دریافتی حسی - ادراکی است. (گرمس، ۱۳۸۹: ۹)؛ گرمس این حادثه را «همجوشی کامل سوژه و اُبژه» می‌داند. (نک: همان، ۵۷)؛ پدرسرگی به عنوان سوژه در جریان تعامل با جهان هستی قرار می‌گیرد. او در این تعامل، چندین بار توسط دنیا غافلگیر می‌شود؛ ابتدا با ناامیدی از نامزدش که به پاکی و نجابت او ایمان داشت و او را همچون فرشته می‌پنداشت، سپس با ناامیدی از فضای رهبانیت به دلیل روزمره‌گی‌ها و بی‌اثر بودن دعاهايش برای خود او و عدم توانایی در رها شدن از خشم و غرور و شهوت. چندین بار هم دنیا توسط سوژه غافلگیر می‌شود؛ ابتدا با برهم زدن ازدواج، سپس راهب‌شدن و در ادامه، ناتوانی او در غلبه بر وسوسه‌های درونی و بیرونی و نهایتاً ترک رهبانیت و بازگشت به دنیا. غافلگیری و حیرت سوژه که

¹ sensory bodily presence

نتیجه‌ی مواجه شدن سوژه با لحظه‌ی زیبایی‌شناختی است، نشان می‌دهد سوژه حضوری حسی - ادراکی دارد. این حضور سبب می‌گردد تا سوژه در جریان معنایی نامنتظر قرار بگیرد. سیر دازاینی او و گذر از یک وضعیت حضوری به وضعیت دیگر و احساس رضایت نداشتن از وضعیت موجود، او را هربار درگیر تجربه‌ی تازه‌ای می‌کند تا در نهایت به وضعیت استعلایی حضور دست یابد. مواجه شدن با غرور، خشم و شهوت و عدم توانایی در مهار آنها، در جهشی زیبایی‌شناختی او را وارد فضای رهبانیت می‌کند. رهبانیت می‌تواند وضعیت حضوری او را به تثبیت و استعلا برساند، اما دیگر بار گرفتار تعلقات ناشی از آن می‌گردد و در چالهی معنایی جدید گرفتار می‌شود. او در جهشی دیگر، فضای رهبانیت را ترک می‌کند. سپس در نظامی مبتنی بر تضاد و در جریان رؤیایی صادقه با فرشته‌ای ملاقات می‌کند که راه نجات و رهایی را به او نشان می‌دهد. بنابراین به دیدار پاشنکا می‌رود. پاشنکا به‌عنوان پدر و رهبری روحانی، طریقه‌ی جستجوی واقعی خدا را به او نشان می‌دهد که همان راهبرد و تجربه‌ی عرفان اجتماعی است. او با این تجربه، با مردم همراه می‌شود و در همراهی با آنها درد و رنج آنها را حس می‌کند و برای حل آن اهتمام می‌ورزد. این تجربه سبب می‌گردد تا به فضای باز و آزاد حضور گام بگذارد و تجلی خدا را در وجود خود حس کند که به مفهوم تحقق زیبایی‌شناسی حضور و راه یافتن به استعلاست. سوژه در نهایت، به شخصیتی استعلایی و باورمند به حق می‌رسد که همان وجه زیبایی‌شناختی حضور نامیده می‌شود:

۴ نتیجه‌گیری

نتیجه‌ی بررسی نشان می‌دهد که در این داستان، کاساتسکی به‌عنوان شوشگر تجربه‌های بوشی گوناگونی را در فرایند دازاینی خود پشت سر می‌گذارد. این تجربه‌ها، هر کدام امکان‌هایی از گشودگی بوشگر به حضور در جهان را برای او فراهم می‌کند. این امکان‌ها بوشگر را از خود کسان رهایی می‌بخشد و با گذر از مرحله‌ی سلبی، وضعیتی ایجابی را برای او رقم می‌زند که همان فرایند استعلایی حضور است. تجربه‌های حضوری مختلف بوشگر او را در وضعیت‌های حضوری متفاوتی

(آجودان خاصه، عاشقی دلسوخته، راهب و دوره‌گرد) قرار می‌دهد. در ابتدا، آجودانی موفق و کمال‌گراست و برای دستیابی به آن، به عاشقی صادق تبدیل می‌شود، اما در این وضعیت، دچار اضطراب وجودی می‌شود و با نفی دازاین به کسوت راهبان درمی‌آید، اما در موقعیت جدید نیز به جهان‌بودگی دست نمی‌یابد و با نفی رهبانیت در جهشی معناشناختی در کسوت دوره‌گرد به میان مردم بازمی‌گردد تا با خدمت صادقانه به آن‌ها، به وحدت با خدا که همان استعلاست برسد. این تناقض در خواستن و حضور متفاوت سوژه حکایت از روح سوژه‌ای بوشی دارد که گرفتار چاله‌های معنایی است. حرکت روایی این داستان نیز سیری انحرافی دارد که با گذر از نظام برنامه‌مداری به نظام تصادف، شکل می‌گیرد. این سیر انحرافی (ازدواج و رسیدن به مقام آجو)، می‌بایست شرایط گذر از وضعیت سلبی به ایجابی را برای سوژه فراهم می‌کند، اما سوژه به دلیل اینکه شرایط حضور یک شوشگر بوشی را در خود ایجاد نکرده است، شرایط ایجابی (رهبانیت) برای او به شرایط سلبی تبدیل می‌شود. بوشگر در طول روایت، همواره در حال نفی دازاین و خروج از چاله‌ی معنایی است. این خروج به صورت‌های گوناگون معنایی گاهی با دوری از مردم، گاهی با خشم و غرور و غلبه‌ی شهوت و شک و زمانی با ترک رهبانیت و دوره‌گردی حاصل می‌شود و شرایط خروج او را از چاله‌ی معنایی و درنهایت وضعیت ایجابی حضور را برای او رقم می‌زند. حضور بوشی بوشگر هم نفی است و هم نفی نفی و سوژه ابتدا با نفی وضعیت موجود به مقام کشیشی دست می‌یابد. سپس با نفی نفی، از آن دازاین نیز گذر می‌کند. نفی یک دازاین و خروج از آن به معنای فراموشی کامل خاطرات آن نیست. او همواره بخشی از آگاهی حضور را که مجموعه حافظه‌ی جسمانه‌ای و حسی ادراکی دازاین در وضعیت‌های حضوری پیشین او است با خود همراه دارد و تنها در آخرین مرحله از سیر که به دازاین باز می‌گردد، موفق به خروج کامل از دازاین در وضعیت‌های پیشین حضور خود می‌شود و غرور و خشم را کنار می‌گذارد. درنهایت، تجلی خدا در سوژه و رهایی از تمام تعلقات، استعلا‌ی همیشگی را برای او رقم می‌زند و به شخصیتی استعلایی و باورمند به حق تبدیل می‌شود که همان وجه زیبایی‌شناختی حضور است.

منابع

- آزادانی، زکیه و بهشتی، سید محمدرضا، (۱۳۹۷)، «آزادی اگزیستانسیال و آزادی استعلایی در اندیشه‌ی هایدگر»، **حکمت و فلسفه**، ۱۴/۱: ۷-۲۴.
- بابک‌معین، مرتضی، (۱۳۹۴)، «معنا به مثابه تجربه زیسته»، سخن: تهران.
- _____، (۱۳۹۶)، «ابعاد گمشده‌ی معنا در نشانه‌شناسی روایی کلاسیک»، علمی و فرهنگی: تهران.
- بیات‌فر، فاطمه و اسپرهم، داود، (۱۳۹۹)، «تحلیل نظام‌های گفتمانی داستان پیر چنگی»، **متن پژوهی ادبی**، دوره ۸۴/۲۴: ۷-۳۲.
- ترابی، بیتا؛ جهانگیر، جعفر؛ قائم‌مقامی، آیتا، (۱۴۰۳)، «تحلیل فرایند روایی بوشی در دیوار از ژان پل سارتر»، **روایت‌شناسی**، انتشار آنلاین.
- تولستوی، لئو، (۱۳۹۹)، «پدرسرگی»، ترجمه‌ی سروش حبیبی، چشمه: تهران.

- دانشگر، آذر؛ رحمتیان، آذر، (۱۳۹۹)، «واکاوی گفتمان بوشی گرمس در رمان پیکر فرهاد عباس معروفی»، **فصلنامه‌ی تفسیر و تحلیل متون زبان و ادبیات فارسی**، ۱۲/۴۶: ۱۳-۳۴.
- دانشگر، آذر؛ بیگ‌زاده، خلیل؛ رحمتیان، لیلا، (۱۴۰۰)، «کاوش تطبیقی گفتمان بوشی گرمس در حین ترکانا الجسر و پیکر فرهاد»، **کاوشنامه‌ی ادبیات تطبیقی**، ۱۱/۲(۴۲): ۶۳-۸۸.
- رولان، رومن، (۱۳۶۵)، «زندگی تولستوی»، ترجمه‌ی علی اکبر خبره‌زاده، نگار: تهران.
- شعیری، حمیدرضا، (۱۳۸۱)، «مبانی معناشناسی نوین»، سمت: تهران.
- _____، (۱۳۹۵)، «نشانه - معناشناسی ادبیات: نظریه و روش تحلیل گفتمان ادبی»، تربیت مدرس: تهران.
- شعیری، حمیدرضا و کریمی‌نژاد، سمیه، (۱۳۹۱)، «تحلیل نظام بودشی گفتمان: بررسی موردی داستان داش آکل صادق هدایت»، **فصلنامه‌ی مطالعات زبان و ترجمه**، ۴۳/۳: ۲۳-۴۳.
- شعیری، حمیدرضا؛ کنعانی، ابراهیم، (۱۳۹۴)، «نشانه - معناشناسی هستی‌محور: از برهم‌کنشی تا استعلا بر اساس گفتمان رومیان و چینیان مولانا»، **جستارهای زبانی**، ۶/۲: ۱۷۳-۱۹۵.
- طائفی، شیرزاد؛ شیخ‌الاسلامی، محمد (۱۳۹۶). «نقد نشانه‌معناشناختی داستان شیخ صنعان با تکیه بر نظام‌های گفتمانی»، **پژوهشنامه‌ی نقد ادبی و بلاغت**، سال ۱/۶: ۳۳-۵۰.
- فونتنی، ژاک، (۱۳۹۱)، «پیام ژاک فونتنی به همایش»، ترجمه‌ی حمیدرضا شعیری. **نامه‌ی نقد**. خانه کتاب: تهران.
- گرمس، آلزیردا ژولین، (۱۳۸۹)، «نقصان معنا»، ترجمه‌ی حمیدرضا شعیری، علم: تهران.
- میرسکی، د. س، (۱۳۷۲)، «تاریخ ادبیات روسیه»، ترجمه‌ی ابراهیم یونسی، چاپ دوم، امیرکبیر: تهران.
- نصر اصفهانی، محمدرضا، (۱۳۸۷)، «مقایسه تحلیلی درونمایه و شخصیت در رمان سرگیوس پیر و روایت ابراهیم ادهم»، **پژوهش‌های ادب عرفانی**، ش ۵: ۱۸۹-۲۱۰.
- همدانی، امید، (۱۳۸۹)، «عرفان و تفکر: از تأملات عرفانی مولوی تا عناصر عرفانی در طریق تفکر هایدگر (بررسی تحلیلی - انتقادی)»، نگاه معاصر: تهران.
- Heidegger, M. (1996), **Being and Time** (Sein Und Zeit), trans. J. Stambaugh, New York: State university of New York press.
- Kierkegaard, S (1973), **The concept of dread**, trans. Walter lowrie. USA: Princeton university press.
- Landowski, E. (2005). *Les interactions risquées in Nouveaux actes sémiotique*. Limoges: Pulim.
- Tarasti. E. (2009). *Fondements de la sémiotique existentielle*. Paris: L Harmattant.

References

- Azadani, Zakiyeh, and Seyyed Mohammadreza Beheshti. 2018. "Existential Freedom and Transcendental Freedom in Heidegger's Thought." *Hekmat va Falsafeh* 14 (1): 7–24.
- Babak-Moein, Morteza. 2015. *Meaning as Lived Experience*. Tehran: Sokhan.
- Babak-Moein, Morteza. 2017. *The Lost Dimensions of Meaning in Classical Narrative Semiotics*. Tehran: Elmī va Farhangī.
- Bayatfar, Fatemeh, and Davoud Asparham. 2020. "Analysis of Discursive Systems in the Story *Pir-e Changī*." *Matn-Pazhuhi-ye Adabi* 24 (84): 7–32.
- Daneshgar, Azar, and Leila Rahmatian. 2020. "Exploring the Existential Discourse of Greimas in *Peykar-e Farhad* by Abbas Maroufi." *Scientific Quarterly of Interpretation and Analysis of Persian Language and Literature Texts* 12 (46): 13–34.
- Daneshgar, Azar, Khalil Bigzadeh, and Leila Rahmatian. 2021. "A Comparative Study of the Existential Discourse of Greimas in *Hīn Taraknā al-Jisr* and *Peykar-e Farhad*." *Journal of Comparative Literature Studies* 11 (2 [42]): 63–88.
- Fontanille, Jacques. 2012. "Message of Jacques Fontanille to the Conference." Translated by Hamid Reza Shairi. *Nameh-ye Naqd*. Tehran: Khaneh-ye Ketab.
- Greimas, Algirdas Julien. 2010. *On Meaning: Selected Writings in Semiotic Theory*. Translated into Persian by Hamid Reza Shairi. Tehran: Elm.
- Hamedani, Omid. 2010. *Mysticism and Thought: From Rumi's Mystical Reflections to Mystical Elements in Heidegger's Thought (An Analytical-Critical Study)*. Tehran: Negah-e Moaser.
- Heidegger, Martin. 1996. *Being and Time (Sein und Zeit)*. Translated by Joan Stambaugh. Albany: State University of New York Press.
- Kierkegaard, Søren. 1973. *The Concept of Dread*. Translated by Walter Lowrie. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Landowski, Eric. 2005. *Les interactions risquées. Nouveaux Actes Sémiotiques*. Limoges: PULIM.
- Mirsky, D. S. 1993. *A History of Russian Literature*. Translated by Ebrahim Younesi. 2nd ed. Tehran: Amirkabir.
- Nasr Esfahani, Mohammadreza. 2008. "A Comparative Analysis of Theme and Character in the Novel *Father Sergius* and the Narrative of Ibrahim Adham." *Studies in Mystical Literature* 5: 189–210.
- Rolland, Romain. 1986. *The Life of Tolstoy*. Translated by Ali-Akbar Khabareh-Zadeh. Tehran: Negar.
- Shairi, Hamid Reza. 2002. *Foundations of Modern Semantics*. Tehran: SAMT.
- Shairi, Hamid Reza. 2016. *Semiotics of Literature: Theory and Method of Literary Discourse Analysis*. Tehran: Tarbiat Modares University Press.
- Shairi, Hamid Reza, and Ebrahim Kanaani. 2015. "Ontology-Oriented Semiotics: From Interaction to Transcendence Based on the Discourse of Rumi and Chinese Thought." *Journal of Linguistic Essays* 6 (2): 173–195.
- Shairi, Hamid Reza, and Somayeh Karimi-Nejad. 2012. "Analysis of the Existential Discursive System: A Case Study of *Dash Akol* by Sadegh Hedayat." *Journal of Language and Translation Studies* 43 (3): 23–43.
- Taefi, Shirzad, and Mohammad Sheikh al-Eslami. 2017. "A Semiotic-Semantic Critique of the Story of Sheikh San'an with Emphasis on Discursive Systems." *Research Journal of Literary Criticism and Rhetoric* 6 (1): 33–50.
- Tarasti, Eero. 2009. *Fondements de la sémiotique existentielle*. Paris: L'Harmattan.

- Tolstoy, Leo. 2020. *Father Sergius*. Translated by Soroush Habibi. Tehran: Cheshmeh.
- Torabi, Bita, Jafar Jahangir, and Anita Ghaem-Maghamsi. 2024. "Analysis of the Existential Narrative Process in *The Wall* by Jean-Paul Sartre." *Narratology* (online publication).